MERCURIUS 2008

Országos Széchényi Könyvtár

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

MERCURIUS 2008

Felelős kiadó: **Monok István**

Szerkesztette: **Boka László** és **Ekler Péter**

Grafikai tervezés: **Fábián György**

Cím és elérhetőség:
Országos Széchényi Könyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota „F” épület

http://www.oszk.hu

telefon: (1) 22 43 700
fax: (1) 20 20 804

Borító 1: Blaeu restaurált nagy éggömbje, a Margaritae Cartographicae – Kartográfiai Gyöngyszemek című kiállítás plakátvariánsán. Országos Széchényi Könyvtár Reguly Antal Műemlékkönyvtár, Zirc
Borító 2: Ady Endre: Ki látott engem? (borító); Budapest, Nyugat Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1914.
Borító 3: Vitéz János képzeletbeli portréja a Tribrachus-kódex címlapján.
Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Cod. Lat 416, fol 1^{r}
Borító 4: Berény Róbert: Modiano. Litográfia, 126 x 95 cm. Athenaeum Budapest, 1929.
(Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Aprónyomtatványtár, PKG 1929/121)

Fotók © Országos Széchényi Könyvtár, **Hapák József**

Az Országos Széchényi Könyvtár fenntartója az

OKM Oktatási és Kulturális Minisztérium

Nyomta és kötötte a Nalors Nyomda
Vezérigazgató: **Szabó Gábor**

ISSN 1589-4738

TARTALOM

5 Csillag a holló árnyékában

Interaktív játszósarok az Országos Széchényi Könyvtár „Csillag a holló árnyékában” című kiállításához 8

10 Ritka föld- és éggömbök Zircen

„Nyugat–100” az OSZK-ban 13

17 100 éves a Nyugat (1908–2008)
Az OSZK ünnepi honlapja

„Magyar lelkek forradalma” – 100 éves A Holnap – 20

23 HUMANUS

A Nemzeti Téka két új kötetéről 25

27 Europa Humanistica

A müncheni corvinák 28

31 Kiállítások a Nemzeti Ereklye Kiállítótérben

A Zeneműtár jubileumi Haydn-szerzeménye 33

34 Kodály a színpadon

Képi dokumentumok a Nemzeti Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtárában - A Grafikai Plakátgyűjtemény múltja és jövője - 35

39 Mesék Mátyás királyról Országos mesemondóverseny és multimédiás honlap a Reneszánsz Év tiszteletére

Bibliakiállítás a Reguly Antal Műemlékkönyvtárban 41

42 Az OSZK Digitális Könyvtára (OSZKDK)

Typographia honlap 44

46 Szinnyei József- és Széchényi Ferenc-díjban részesültek kollégáink

CSILLAG A HOLLÓ ÁRNYÉKÁBAN

Az Országos Széchényi Könyvtárnak a Reneszánsz Év keretében rendezett kiállítása a magyar humanizmus kezdeteit tette vizsgálat tárgyává, Vitéz János püspök személyére, könyvtárára, kulturális tevékenységére koncentrálva.

Vitéz a tudományos közmegegyezés szerint „a magyar humanizmus atyja". Életműve nélkül nem értelmezhető annak a folyamatnak kezdete, amelyet a magyar nagy-reneszánsznak nevezhetnénk, azaz a 15. század második felének klasszikus humanista művelődési irányultsága, könyvkultúrája, reneszánsz udvari és tudományos élete. Szétszóródott könyvtárának bemutatásával régi adósságát pótolta a magyar könyvtörténet- és humanizmuskutatás, a külföldi kölcsönzéseknek köszönhetően első alkalommal volt együtt ilyen nagy számban Vitéz birtokolta kódex. Közülük néhányat utoljára 1876-ban láthatott egy szűk tudósközösség a Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtárának Irodalmi kiállításán, amint erről akkor a Magyar Könyvszemle lapjain a névtelen tudósító (talán Fraknói Vilmos, talán Csontosi János) beszámolt. Fraknói és Csontosi neve nem pusztán a kegyelet okán kívánkozik minden Vitéz vonatkozású megszólalás élére. Fraknói, a tudós főpap 1879-ben megjelentetett monográfiája máig a legátfogóbb életrajz, melyet részkutatások több ponton módosíthattak, erényeit azonban nem kérdőjelezhették meg. Sőt, a történeti hagyomány olyan tételeit is elfogadja, melyeket Fraknói sem tudott egyértelműen bizonyítani. A nagyközönség számára nem ismert, hogy Mátyás trónra lépésének 550. évfordulóján egy másik kerek évfordulót is ünnepelhetnénk, 1408-ban született Vitéz János. Legalábbis Fraknói monográfiája szerint, noha nem tudott forrásokra hivatkozni, amelyek feltételezését megerősítenék, ám az is igaz, hogy azóta sem került elő olyan adat, mely feltételezését megcáfolta volna. Az alig-alig ismert Csontosi Jánosnál pedig senki nem tett többet Vitéz évszázadokon át lappangó kódexeinek napfényre hozatalában.

Vitéz könyvtáráról a 19. század utolsó harmadáig semmit sem tudott a világ. Míg a legjelentősebb magyarországi reneszánsz könyvtár, a Bibliotheca Corviniana maradványait már a 16. században kezdték összegyűjteni magántudósok, majd a 17. századtól a politikum figyelme is újra és újra megerősödött iránta, Vitéz kódexeit csak az 1870-es években kezdte megismerni a kutatás. Ekkor azonosítják hazai és külföldi gyűjteményekben a tudós gyűjtemény maradványait, és Fraknói mellett a feltárás terén a Széchényi Könyvtár tudós kodikológusának, Csontosi Jánosnak köszönhető a legtöbb.

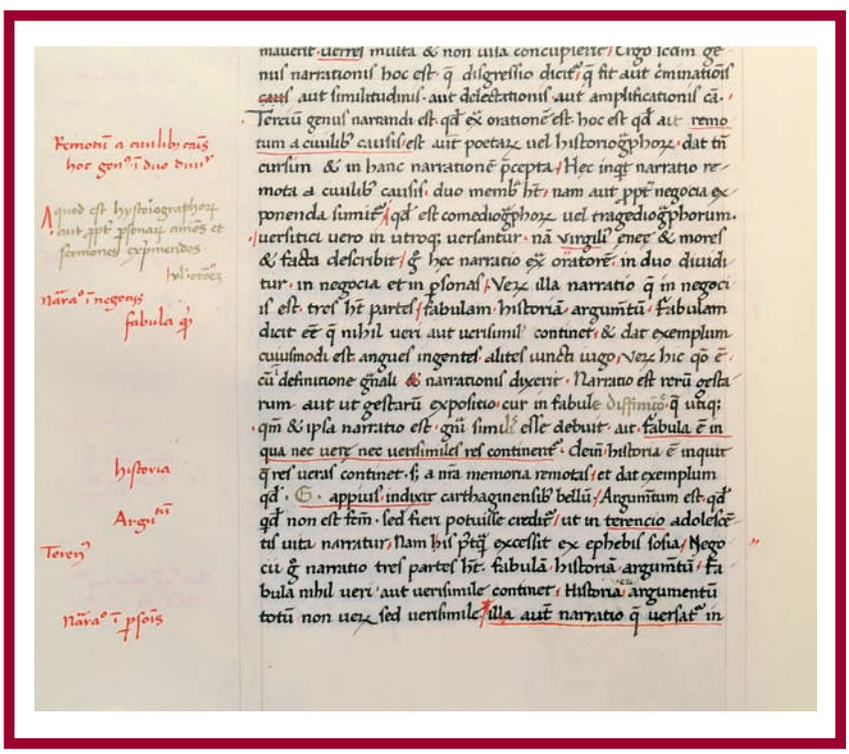

Vitéz János jegyzetei a Victorinus-kódexben

A kiállítás címe – *Csillag a holló árnyékában* – tükrözni szándékozott a magyar művelődéstörténetben és különösen a nagyközönség körében rögzült képzetet, amely a 15. század második felének korszerű, klasszikus-humanista kultúráját szinte kizárólag Mátyás személyéhez kötötte. Az az egyéniség azonban, akihez a tudományos konszenzus a 15. századi kulturális váltás kezdeteit köti, Vitéz János, címerében csillaggal, mindvégig és minden értelemben a király árnyékában maradt. Mátyás uralma a 15. század vége óta az ország aranykoraként élt a történeti tudatban, nehéz történeti helyzetekben pedig, a Mohácsot követő évtizedek óta

szinte folyamatosan, személyes legendává terebélyesedett, mely a történetírástól a népmesék világáig átszőtte a magyar kultúrát. Ezzel a történeti legendával együtt járt, természetesen nem alaptalanul, a kultúrateremtő király legendája, kinek legnagyobb tette a Corvina Könyvtár megalkotása volt. Nem csoda, hogy a váradi püspök személye – aki ráadásul élete végén szembefordult a királlyal, és irodalmi híre sem volt akkora, mint az európai hírű Janus Pannoniusé – a történelemkönyvek bekezdésnyi mondataira tarthatott csak igényt.

Vitéz gyűjteményének eddigi legteljesebb bemutatása a közönség számára is érzékelhető, értelmezhető lépés ennek a rendkívüli egyéniségnek újrafelfedezésében. Tudniillik a magyarországi klaszszikus-humanista kultúra több, döntő jelentőségű elemében Vitézt kell megneveznünk forrásnak, mintaadónak, folyamatok elindítójának. Az egyik legfontosabb ilyen elem a könyvtár, a gyűjtés kérdése, amelyet a kiállítás második terme mutatott be, hazai gyűjteményekből és külföldről felsorakoztatott anyag segítségével. (Kalocsa, Győr, a budapesti Egyetemi Könyvtár és természetesen az OSZK kódexei, ősnyomtatványai mellett Bécsből – az Osztrák Nemzeti Könyvtárból és a skót bencések könyvtárából –, Münchenből, Salzburgból és a Vatikánból kölcsönzött könyveket láthattunk, valamint kiegészítő műtárgyként a Nemzeti Galéria bocsájtott rendelkezésünkre gótikus szobrokat és a magyarországi reneszánsz építészet egy teljesen megsemmisült alkotásának, Váradi Péter bácsi várának egyetlen fennmaradt korlátbábját.) Vitéz gyűjteménye elsőrendű impulzust jelentett Mátyás számára a királyi könyvtár „megalkotásához". További kutatást igényel, hogy azok a kétségtelenül meglévő tematikai áthallások, amelyek a Vitéz-könyvtárat és a Corvina különösen korai rétegét olyannyira közelítik egymáshoz, tényleges, közvetlen hatás eredményei-e, avagy közös forrásból, a humanizmus antik-kánonjából táplálkoznak.

Határozott kézzel kijelölt célként valósult meg a kiállításon, hogy a főpap (és természetesen a korszak) kulturális kétarcúságát bemutassuk, a humanizmus és reneszánsz megjelenése ne borítsa árnyékba az ország középkori egyházi kultúráját és továbbélő, bizonyos tekintetben csúcsteljesítményeket produkáló, új művészeti eredményeket is hozó késő gótikus művészetét. Ezt szolgálta az első terem összeállítása, amely a 15. századi ország nem humanista kultúrájának legfontosabb szegmenseit mutatta be, az oktatás és a pasztoráció segédkönyveit, liturgikus kódexeket, történeti munkákat és a magyar nyelvű írásbeliség egykorú emlékeit. A két kulturális folyamat együttélése számos fontos kérdést vet föl, Vitéznél maradva például nemcsak reneszánsz és magyarországi gótikus díszítésű kódexeinek könyvtárában elfoglalt helyét, értékét, hanem legfontosabb művének, a *Leveleskönyvnek* középkori/humanista ambivalenciáját is. A *Leveleskönyv* kiállításunk központi darabja volt. A váradi püspök 1445 és 1451 között keletkezett hivatali leveleit foglalja magában, nem a saját nevében, hanem nagyrészt Hunyadi János

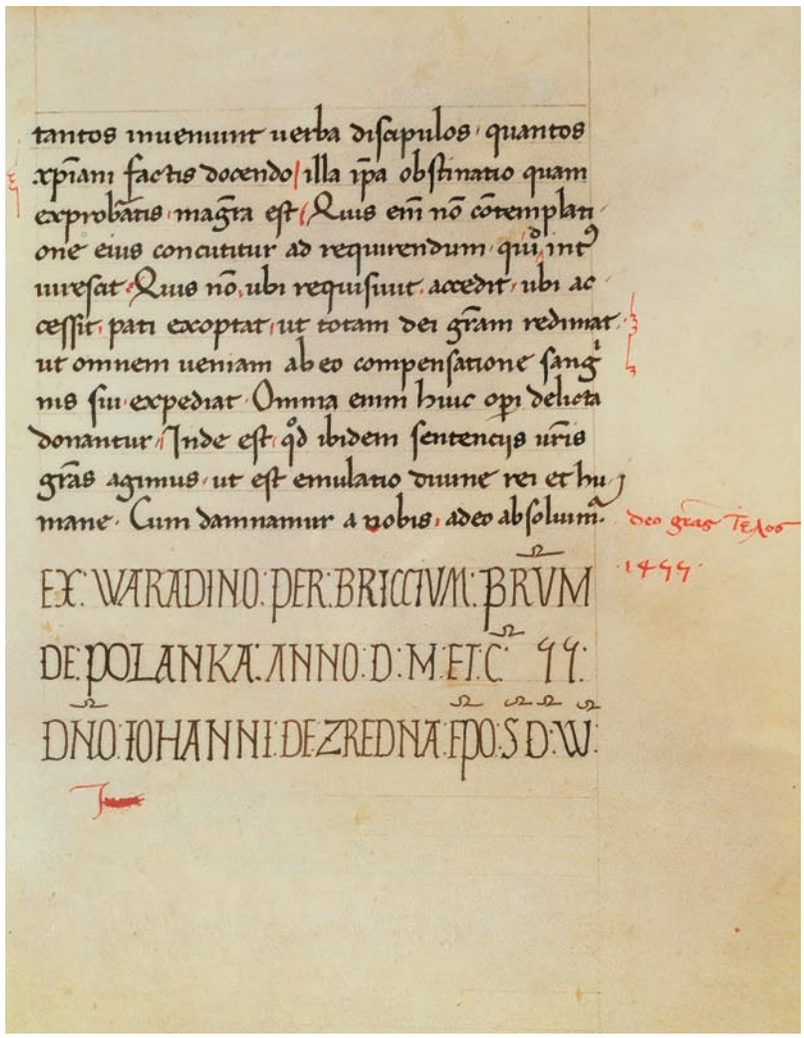
tantos inuenunt uerba discipulos quantos
xpiam factis docendo illa ipa obstinatio quam
exprobans magna est Quis em nō cōtemplan
one eius concutitur ad requirendum qui int
uiserat Quis nō ubi requisiuit accedit ubi ac
cessit pari excoptat ut totam dei gram redimat
ut omnem ueniam ab eo compensatione sang
nis sui expediat Omnia emm huic opi debita
donantur Inde est qd ibidem sententiys uris
gras agimus ut est emulatio diuine rei et hu
mane Cum damnamur a uobis adeo absolui.
deo gras Telos
1455
EX: WARADINO: PER: BRICCIVM: BRVM
DE: POLANKA: ANNO: D: M: ET: C: 55:
DNO: IOHANNI: DE ZREDNA: EPO: S D: W:

Vitéz János Tertullianus-kódexének kolofónja,
a kéziratot Polánkai Bereck másolta 1455-ben Váradon

kormányzó szolgálatában írott diplomáciai leveleket, melyeknek stílusa nem annyira a „modern”, Itáliából szétsugárzó humanista stíluseszmény jegyeit viseli magán, hanem sokkal inkább a középkori magyar kancelláriai stílus örököse. Ugyanakkor maga a cél, egy leveleskönyv összeállítása, a levelek „publikálása” már határozottan a humanizmus szellemi mozgalmának eredménye, melyet a püspök is hangsúlyosan érzékelt, midőn a kötethez programadó leveleket írt bevezetőként, teletűzdelve ezeket ókori szerzőktől vett idézetekkel, utalásokkal.

A statisztikai tényeken túl, mármint hogy Vitéz kódexei még sohasem voltak együtt ilyen teljességben, a kiállítás eredményeként nagyban differenciálódott a tudós főpapról kialakított képünk. A Vitéz-könyvtár fennmaradt és számunkra elérhető darabjainak alapos megvizsgálása után eléggé határozottan megfogalmazhatjuk, hogy a püspök az első és bizonyos értelemben páratlan magyar filológus olvasója a 15. századnak. Ha modern textológiai kifejezéssel akarnánk élni, a szoros olvasat számtalan jegyét hagyta hátra kódexeiben, a grammatikai javításoktól a tárgyi, retorikai jegyzetekig. És ezen a téren szintén előre léptünk egy kicsit. Látjuk, hogy Vitéz nem válogatatlanul jegyzetelt, olvasott. Jelentős antik szerzőket lapozott át jegyzetelés – valódi olvasás – nélkül, elsősorban költőket, hogy annál nagyobb figyelmet fordítson minden történeti és retorikai munkára. A kiállítás rendezői igyekeztek az életmű teljességét bemutatni. A harmadik terem a „Művek a könyvtáron túl” – címet viselte. Értelmezésünkben Vitéz művelődéstörténeti szerepe, rangja nem kizárólag a gyűjtemény nagyságával, hírével mérhető. Ebben a teremben a mecénás, kultúraszervező főpap tevékenységét igyekeztünk bemutatni. Mátyásra gyakorolt hatását már érintettük. Legalább ennyire meghatározó a század második felének, utolsó harmadának kulturális arculatában, hogy a magyar litterátus elit jónéhány tagját Vitéz bocsájtotta szárnyra. Közülük három, különböző sorsú és hírű, de egyaránt kimagasló tudós-alkotó portréját mutattuk be, Janus Pannoniusét, Garázda Péterét és Váradi Péterét. Furcsa módon ez a nem intézményesült intézményrendszer, a mecenatúra, meghatározóbbá vált, mint a valódi intézmények, amelyek az érsek nevéhez köthetők. Az utóbbiak közé tartozik a pozsonyi egyetem, melyet leginkább Mátyás király pozsonyi egyetemeként szokás emlegetni, jól látható azonban, hogy az univerzitás létrejötte, részleges kiépülése az esztergomi érsek érdeme, mint ahogy az ő érdeme Hess András Budára hívása is. Ezek a kezdeményezések Vitéz 1472-ben bekövetkezett halálával összeomlottak. A király az elkövetkező néhány évben elfordult mindattól, ami Vitéz, a vele szembeforduló Vitéz alkotása volt, és később sem tett semmit, hogy egykori leg-bizalmasabb embere elfoglalja jelentőségének megfelelő helyét a század és az utókor emlékezetében.

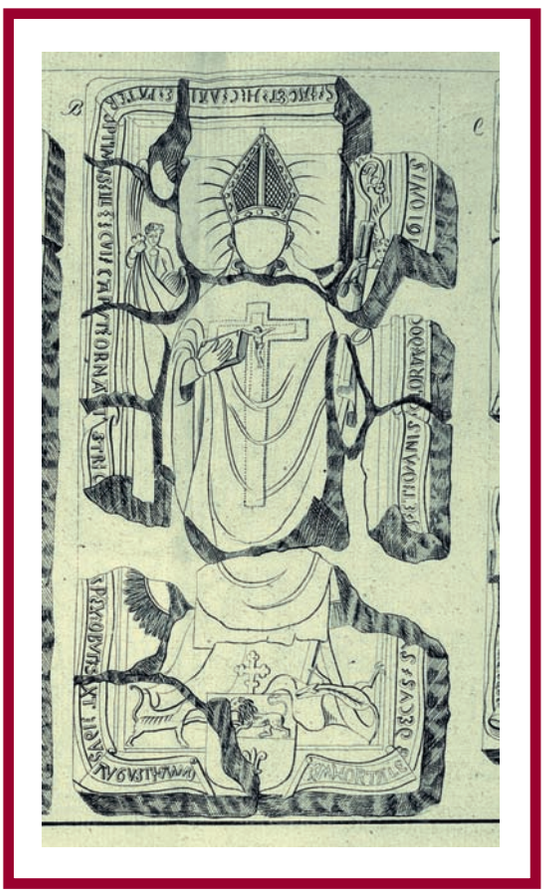

Vitéz János széttört sírköve, 19. század eleji állapot

A magyar humanizmus kezdeteinek alaptételét azonban nem ő, hanem a történetírás vetette papírra: Vitéz nélkül Mátyás reneszánsz udvara nem azzá vált volna, amivé lett, Vitéz nélkül a 15. század magyar humanizmusa értelmezhetetlen.

(Csillag *a holló árnyékában*. Vitéz János és a humanizmus kezdetei Magyarországon. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban, 2008. márc. 14–jún. 15. [meghosszabbítva jún. 22-ig]. A kiállítás tudományos megvalósítása Madas Edit, Zsupán Edina és Földesi Ferenc munkája. A szervezést Kiss Barbara és Rozs Eszter irányította. A felemelően szép, a tárggyal minden ízében ekvivalens installáció Héjjas Pál munkája. A kiállítótermek előterében rendezett múzeumpedagógiai program tervezője és vezetője Drinóczky Viktória volt. A kiállítás megvalósításához felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak az OSZK Fotólabor, a Kötészeti és Restauráló Osztály, Műszaki Osztály, valamint a Biztonsági Osztály munkatársai. A katalógus ugyanezen címmel, 3000 példányban jelent meg, szerkesztője Földesi Ferenc, a rendkívül igényes tipográfiai megjelenítés Lengyel János munkája.)

Földesi Ferenc
foldesi.ferenc@oszk.hu

INTERAKTÍV JÁTSZÓSAROK
AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR „CSILLAG A HOLLÓ ÁRNYÉKÁBAN” CÍMŰ KIÁLLÍTÁSÁHOZ

Az országos Széchényi Könyvtár a reneszánsz év jegyében rendezett nagykiállítása alkalmából először szervezett múzeumpedagógiai foglalkozásokat a látogatók számára. A kezdeményezés sikerét mi sem mutatja jobban, minthogy a sorban következő nagykiállításon szintén megjelentek az interaktív játszósarkok, mind a kisebb mind a nagyobb korosztályok számára. A csoportos foglalkozásokat és a kiállítás szerves részét képező játszósarkokat az alábbiakban Drinóczky Viktória múzeumpedagógus mutatja be:

Gyakorló pedagógusként kedvelem a gyerekekhez közel álló módszereket, érdekelnek az új szelek a pedagógiában. Talán azért kezdtem múzeumpedagógiával foglakozni, mert gyermekkorom iskolai kirándulásainak múzeumlátogatásaiból én is csak a lábfájásra emlékszem, mint oly sokunk. Nagyon fontos volt számomra, hogy ezt a kiállítást megtekintve a gyerekek sokféle élménnyel gazdagodva távozzanak.
Kiállításunk játszósarkait elsősorban egyéni látogatóként érkezett családoknak szántuk, arra gondolva, hogy a szülők és különböző korosztályú, érdeklődésű és karakterű gyermekeik együtt játszhassanak, és a kiállítás megtekintése előtt az aktívan cselekvő játék során tanulhassák meg a bemutatott tárgyakkal kapcsolatos alapinformációkat.
A közönségkapcsolati célunk az volt, hogy a gyerekekkel érkező családok a gyerekek számára megfelelő információkhoz, élményekhez juthassanak, közösen játszva, tevékenykedve. Az oszlopokon elhelyezett plakátok tartalmazták a feladatleírásokat, az alapinformációkat és képeket, amelyek eredetije így a kiállítás megtekintése során már ismerősként köszönhetett a gyerekekre. A játszósarkok jól felhasználhatók voltak iskolai csoportok és szervezett hétvégi csoportok múzeumpedagógiai foglalkozásaihoz is. A két korosztálynak készült Gyerek-kalauz feladatlapok a játéksarkok élményeire alapozva vezették be az ifjú látogatókat a kiállítótérbe.
Pedagógiai célunk volt a magyarországi reneszánsz kor megidézése, jellegzetes szereplőinek kiemelése, a kódexkészítés – köztük Mátyás király korvináira helyezve a hangsúlyt – munkafolyamatainak, anyagainak és eszközeinek megismertetése, szemléltetése és bizonyos részeinek alkotó kipróbáltatása, valamint a reneszánsz kódexek sajátosságainak bemutatása. A játszó-sarkokban a különböző tevékenységekhez tartozó alapinformációkat plakátok közölték. Fontos volt még a kiállítás, múzeumlátogatás élménnyé emelése, a gyerekekben és szüleikben a látogatáshoz kötődő pozitív attitűd kialakítása.

JÁTSZÓSARKOK BEMUTATÁSA

1. Báb és jelmez-sarok – Mátyás reneszánsz udvara
A Mátyás Graduale,és más kódexek képeit felhasználva készültek a bábok, amelyek a mese- és mondabeli Mátyás alakját idézték meg, akit már az óvodások, kisiskolások is ismernek: Mátyás, Beatrix királyné, udvarhölgyek, nemes urak, szegény ember, udvari bolond, a fekete sereg egy zsoldosa, kódexmásoló szerzetes és Vitéz János.
Jelmezek felpróbálásával is „megérkezhetnek” a látogatók a reneszánsz korba, melyek szintén a korabeli ábrázolások alapján készültek(udvarhölgyek ruhái, királyi és királynői palást, szerzetesi csuha, a világi írnok, a patikus, a nyomdász ruhája)
Az oszlopokon korabeli ábrázolások láthatók a királyról és a királynéról, az udvar embereiről, ezek alapján készültek a bábok. Lefóliázott lapokon elkezdett történetek, mesék vannak, amelyeket a látogató gyerekek szüleikkel elbábozhatnak, és a saját fantáziájuk szerint fejezhetnek be, majd a lapot megfordítva megismerhetik az eredeti befejezést.

2. Kódexmásoló műhely
Írnokká változhatnak a gyerekek, jelmezeket ölthetnek magukra és írópadba ülve(amely az iniciálén láthatóhoz hasonló) kipróbálhatják az írnok nehéz feladatát, lúdtollat tintába mártogatva „kódexlapot” írhatnak, folytathatnak, amelynek folyamata betűmintákkal lépésenként leírva látható a plakáton ábrázoltakkal.
A tapintható részen két korvina-másolatot, egy bőr- és egy bársonykötésest tapinthatnak, és hasonlíthatnak össze egymással, és a mai könyvekkel.

3. Díszítő műhely
A gyerekek miniátorrá, illuminátorrá válva díszíthetik a megírt kódexlapot. Korabeli rajzpadba ülve, ruhát

öltve másolhatnak vagy találhatnak ki új díszítéseket a megkezdett „kódexlapjukra”. A falakon az iniciálék, díszítések, szegélyek, címerek láthatók felnagyított képeken, amelyek a kiállításon eredetiben is megkeresendők.

4. Könyvtár: A dobozokban elhelyezett különböző témájú könyveket kell a gyerekeknek általuk kitalált szempontok alapján a polcokra rendezni. Cél, hogy a gyerekek maguktól rájöjjenek a főbb csoportokra: meseregények, mesék, versek, ismeretterjesztő művek, lexikonok. A körülvevő falon néhány információt olvashatnak a könyvtárról, képekkel. Megtudhatják hogyan tárolták a korvinákat.

Kooperatív társasjáték: Asztali táblás játék. A négy mesternek: patikus, bőrműves, írnok, festő egyszerre kell Budára, Mátyás udvarába érniük, hogy együtt könyvet készítsenek. A hagyományos társasjátékok vesztes–nyertes elve helyett, együttműködésre van szükség ahhoz, hogy egyszerre érkezhessenek a célba, Budára.

5. Patika: A körpolcokon üvegedényekben gyógynövények és festékalapanyagok, amelyeket szabad megszagolni, tapintani, nézegetni. A patikus jelmezét magukra öltve a feladat: szétválogatni a gyógyító füveket, a festékalapanyagoktól. A válogatásban segít eddigi tudásuk, jónéhány gyógynövényt ma is használunk (ismerjük az illatát), vagy a plakát, amely egy színes kódexoldalon magyarázza a különböző színű festékek alapanyagait.

6. Nyomda: A gyerekek a guminyomdával való játék során tapasztalhatják meg a nyomtatás hasznát, gyorsaságát, vethetik össze a kézzel írás tapasztalataival. Kiszedhetik saját nevüket, nyomtathatják, a díszítéseknek helyet hagyva, megtanulva, hogy ezt az első nyomtatott könyvekben még kézzel végezték.

Drinóczky Viktória
dvikk@t-online.hu

RITKA FÖLD- ÉS ÉGGÖMBÖK ZIRCEN

„Milyen csodálatos egy jó térkép – írta Samuel van Hoogstraten[1] a művészetről szóló értekezésében –, az ember, hála a rajzolás művészetének, úgy látja rajta a világot, mintha egy másik világból nézné."[2]
Még a 17. században is különleges szereppel bírt a földünket bemutató és bolygónkról látható világegyetem térbeli modelljének (gömbjének) elkészítése. E kartográfiai modellek egyszerre voltak térbeli ismereteink megjelenítői és különleges tartalommal bíró jelképek is, ugyanakkor a legsérülékenyebb alkotások. Így nem meglepő, ha e régi glóbuszok ma a könyvtárak és más gyűjtemények féltve őrzött kincsei közé számítanak, így van ez Zircen, a ciszterci rend híres könyvtárában is. E gyűjtemény két, 68 cm átmérőjű, a 17. század első felében Amsterdamban, Willem Janszoon Blaeu műhelyében készült föld- és éggömb-párral rendelkezik. Úgy véljük, hogy e két „gyöngyszemet" egykor a fej- és jószágvesztésre ítélt országbíró, Nádasdy Ferenc vásárolta, majd utóbb a ciszterci rend tulajdonába kerültek. Az idő „vasfoga", valamint a második világháború eseményei jelentős kárt okoztak e két ritka kincsben, amelyet utóbb értő kezű restaurátorok ismét bemutathatóvá tettek.

Willem Janszoon Blaeu: Éggömb. Amsterdam. ca. 1630?

Willem Janszoon Blaeu éggömbjeinek[3] különlegessége az volt, hogy Gerard Mercator[4] hasonló gömbjéhez képest az égbolt ábrázolásánál első alkalommal ezeken tűntek fel új csillagok, valamint az északi féltekén élők így ismerhették meg a számukra láthatatlan déli félteke csillagképeit is.

A világegyetem megismerésének szempontjából az európaiak világképét a szupernóvák felfedezése éppen úgy átformálta, mint a Kolumbusz Kristóf nevével fémjelezhető földrajzi felfedezések a Földről alkotott képünket. Az égbolt változhatatlanságának és romolhatatlanságának tanát még Arisztotelész dolgozta ki az i. e. 4. században. Szerinte a világ három részből áll:
a Hold alatti világból (mundus sublunare); a planéták és az állócsillagok világából, ahol a csillagok egy kristályboltozatra vannak rögzítve (coelum sidereum); ezt pedig az istenek lakhelyéül szolgáló tüzes égbolt (coelum empyreum) veszi körül.[5] Ettől függetlenül az ókorban Arisztotelész közel sem számított akkora tekintélynek, mint körülbelül kétezer évvel később. Kortársai megfigyeléseikre támaszkodva nem gondolták változhatatlannak az égboltot. Idősebb Plinius[6] tudósít arról, hogy „... Hipparkhosz,[7] kit nem lehet eléggé magasztalni,... felfedezett, olyan új csillagot is, amely az ő idejében keletkezett, és nappal ragyogott." Több „új csillagról" is maradt feljegyzés, bár ezek, ahogy ma a leírásokat értelmezni tudjuk, igen nagy valószínűséggel nem csillagok voltak, hanem üstökösök vagy egyszerűen téves megfigyelések. A korai egyházatyák (pl. Órigenész, Szent Ágoston) is hasonlóan vélekedtek. Példaként idézzük damaszkuszi Szent Jánost: „Nyilvánvaló, hogy mind a Nap és a Hold, és a csillagok összetettek, és hajlamosak romlásra saját természetük törvényei szerint." Az Arisztotelésszel való szembenállásnak egyik oka talán az lehetett, hogy nem ismerték műveit. A kora középkorban ezek ismeretlenek (elveszettek) voltak, a csillagászatot főleg Sevillai Izidor[8] vagy Martianus Capella[9] könyveiből tanulták. Csak a 12–13. században fordították latinra Arisztotelész

[1] Samuel van Hoogstraten (1627–1678) festőművész, Rembrand van Rijn tanítványa
[2] Idézi Svetlana Alpers: *Hű képet alkotni. Holland művészet a XVII. században.* Budapest, 2000, 165.
[3] A Blaeu-éggömbök méretei D: 13,5 cm. (1606), D: 23 cm (1601), D: 34 cm (1603), D: 68 cm (1630).
[4] Gerardus Mercator (1512–1594), korának kiemelkedő kartográfusa
[5] Aristotelis Operum, quotquot extant, Latina editio, ex optimorum quorumque interpretum versione concinnata. Tomus Physicus, In quo Physicae auscultationis, De coelo, De generatione et corruptione (...) Francofurti, apud Andreae Wecheli heredes, Claudium Marnium, et Io[annem] Aubrium. 1593. 417. oldal
[6] Caius Plinius Secundus (23 vége vagy 24 eleje–79), a Naturalis Historia szerzője.
[7] Hipparkhosz, (i. e. 160–125), görög csillagász. Kora csillagászai fölé szigorú munkamódszerei és felfedezései helyezik. Ő állapította meg először, hogy a Föld a Naptól vont látszólagos körnek nem a kellő középpontjában fekszik, tőle ered a napéjegyenlőség évenkénti precessziójának (Nyugat felé haladásának) meghatározása, s tőle való az akkori időben „szinte istentelennek" látszó kísérlet, az összes állócsillagokat jegyzékbe szedni. Kutatásaihoz, észleleteihez az általa feltalált és tökéletesített műszerek (asztrolábium vagy astrolubion és dioptra) szolgáltak, melyek egészen a távcső feltalálásáig használatban maradtak.
[8] Sevillai Szent Izidor, latinosan Isidorus Hispalensis (Kr. u. 560-636). Ókeresztény író, filozófus.
[9] Martinus Minneus Felix Capella (5. sz.), nevéhez köthető a kora középkori egyetemeken az oktatás tagolása trivium és quadrivium részekre.

Blaeu nagy Földgömbje Zircen, a ciszterci apátság könyvtárának nagytermében

De caelo[10] című művét, amelyben kifejtette az éggel kapcsolatos nézeteit. Hatása óriási volt. Olyan népszerűvé vált az egyetemeken, hogy a püspökök többször megpróbálták – sikertelenül – betiltani. Végül 1277 után sikerült nagyjából összeegyeztetni Arisztotelészt és a Bibliát, és ez az együttműködés egészen a 16. század végéig nagyon kényelmesnek bizonyult mindenki számára. Ekkor azonban olyan jelenségeket figyeltek meg az égen, amelyek szétrombolták ezt a szép „együttélést". Az új csillagok felfedezése igen komoly problémákat okozott a skolasztikus filozófusoknak. Ha az égbolt változhatatlan, akkor mi az új csillag? A skolasztikusok balszerencséjére 1577. nov. 1-jétől 1578. jan. 26-ig látható üstökösnek[11] a szerepe további különleges jelentőséggel bírt a csillagászok számára is, mert Tycho Brahe éppen ennek segítségével állapította meg, hogy az a Holdnál távolabb van, és valójában a Nap körül kering. Hogyan történhetett meg az, hogy egy üstökös áthatoljon a „bolygókat tartó kristálygömbökön"? E nagyméretű éggömbjével Blaeu nemcsak egy új tudományos megközelítést jelzett olvasói felé, de közvetítette annak lehetőségét, hogy az égbolt nem maga az állandóság!

Willem Janszoon Blaeu–Joan Blaeu[12] –Cornelis Blaeu[13]: Földgömb M. ca 1:18 500 000. Amsterdam, ca. 1645/1648

E földgömb megjelenésének pontos időpontját az Új-Hollandia, azaz Ausztrália felfedezéséről szóló ismeretek jelzik, mert e különleges gömbön tűnik először szemünk elé.

[10] E művében Arisztotelész fő kozmológiai téziseit foglalta össze.

[11] Az 1577. évi üstökösnek a maga korában is óriási irodalma volt. Külön neve nincs, mert a világ sok helyén egymástól függetlenül egyidejűleg látták meg. Mai hivatalos jelzése C/1577 V1. Az adatokért Bartha Lajos csillagásznak tartozom köszönettel.

[12] Joan Blaeu (1596-1673). Willem Blaeu fia, aki előbb 1620 jogi doktori címet szerzett, majd csatlakozott apja térképkészítő és-kiadó tevékenységéhez, utóbb testvérével Cornelis-sel együtt virágozták fel az általuk örökölt kiadóház tevékenységét. Apja halála után a Holland Kelet-indiai (Vereenighde Oostindishe Compagnie) társaság térképésze.

[13] Cornelis Blaeu (1610-1648). Testvérével együtt vették át apjuk örökségét, ám rövid élete nem tette lehetővé, hogy térképészeti tudását kiteljesíthesse.

A déli tengereknek nevezett területen a holland hatalom virágzása, bármily meglepő, egy lisszaboni börtönben kezdődött, ahol adósságai miatt raboskodott Cornelius Houtman[14] holland tengerész. A vele együtt raboskodó portugál tengerészek árulták el neki a Portugáliából Indiába és a Maluku-szigetekre vezető tengeri utat. Börtönéből szabadulva Houtman Afrikát megkerülve 1595-ben indult az európaiak számára oly fontos, nagyon jól eladható fűszerekért. A fűszerkereskedelemben érdekelt amsterdami kereskedők alapították meg 1594-ben a Távoli Földek Társasága[15] elnevezésű szervezetet, majd 1602-ben jött létre a Holland Kelet-Indiai Társaság.[16] Hajóik biztonsága, új fűszerkészletek és más kereskedelemképes termékek és ásványok felkutatása arra indította a holland hajósokat, hogy Jáva és Új-Guinea térségében felfedező utakat tegyenek. A jelentős haszonnal járó fűszerkereskedelemből Hoorn holland város kereskedői is szerettek volna a maguk számára egy szeletet kihasítani, ezért egy expedíció kiküldéséhez gyűjtöttek pénzt. E feladatot Isaac Le Maire-re[17] bízták, aki két hajót szerelt fel. Az expedíció vezetőjéül megnyerte Willem Corneliszoon Schouten[18] kapitányt, aki már többször járt a déli óceánon, valamint kereskedelmi biztosul saját fiát, Jacob Le Maire-t[19] küldte vele. A két hajó 1615-ben indult útnak, 1616. január 24-én a Magellán-szoros keleti bejárata mellett elhaladva új útvonalon át jutottak ki a Csendes-óceán vizeire. „Itt – írta Schouten – erős hullámzást és világoskék vizet találtunk, amely megerősített abban a meggyőződésben, hogy a Nagy Déli Tengeren (a Csendes-óceánon) vagyunk. […] Estére (jan. 29.) északnyugaton is földet pillantottunk meg. Ez a föld teljes egészében magas hófödte hegyekből állott, és hegyes kiszögellésben végződött, amelyet Hoorn-foknak neveztünk el."[20] Ezt az utat később Schouten Le Maire-szorosnak[21] nevezte el. Le Maire és Schouten fűszerekért a Maluku-szigetekre igyekezve a Csendes-óceánon a déli szélesség 15°-ig juthattak el. Amikor azonban hajójuk a Maluku-szigetekre érkezett, a Holland Kelet-Indiai Társaság tengerészei a kereskedelmi monopólium megszegéséért bebörtönözték őket, majd a társaság hajóján Hollandiába küldték őket. Útközben Le Maire meghalt, Schoutent otthon kiszabadították, felfedező útjairól kiadott naplója közel 40 kiadást ért meg.

Ausztrália – amelyet a 17. században Új-Hollandiának kezdtek nevezni – felfedezésében fontos tényező volt a hollandoknak az a törekvése, hogy új területeket találjanak, ahol fűszereket vásárolhatnak, aranyat vagy más drága ásványkincset bányászhatnak, vagy Európában oly kedvelt gyöngyöt halászhatnak. Jelen ismereteink szerint az európaiak számára Ausztrália azon részét, amelyet ma is Eendragt-földnek neveznek, 1616-ban a Holland Kelet-Indiai Társaság tulajdonában lévő hajó, az Eendragt tengerészei fedezték fel, majd e térség megismerésében 1619-ben Frederick de Houtman és Jacob d'Edel holland hajóskapitányok érdemei elévülhetetlenek. A felfedezések eredményéről a társaság térképészének kellett adataikat átadniuk, aki térképeken is rögzítette e felfedezőutak sikereit. Később ebben a térségben tett két nagy felfedezőutat Abel Tasman, akinek első hajóútjára 1642-ben került sor, amikor felfedezte az általa Van Diemen-földnek nevezett szigetet (ma Tasmania), majd rövid hajóút után kikötött Új-Zéland déli szigetén a Foulwind-foknál. Útját észak felé folytatta, s így elhajózott Új-Zéland nyugati partja mentén, miközben több szigetet is érintve jutott vissza kiindulási helyére, Batáviába (ma Jakarta, Indonézia). 1644-ben Abel Tasman már három hajóból álló expedíciót vezetett, s közel 35 000 kilométer hosszú partvonalat térképezett fel. Expedíciója azt igazolta, hogy az Új-Hollandiának nevezett földterület nem része az arktikus kontinensnek, és azt is bebizonyította, hogy attól távol van. Az 1644. évi utazásról Frans Wisker[22] első tiszt által készített térkép eljutott a Holland Kelet-Indiai Társaság igazgatójához, s rajta keresztül a társaság térképészéhez, Joan Blaeuhoz is. A felfedezők adatait felhasználva e földgömbön Új-Hollandia új földrészként jelent meg, ám továbbra is megválaszolatlanul maradt egy fontos kérdés: Új-Hollandia nagy összefüggő szárazföld, vagy egy gigantikus méretű szigetvilág?

Plihál Katalin
plihal.katalin@oszk.hu

14 Cornelis de Houtman (1565–1599), tengerész, annak Frederick de Houtmannnak a testvére, akinek Ausztrália felfedezését, valamint az európaiak előtt láthatatlan déli félteke csillagvilágának megismertetését köszönhették a 17. század első felében.

15 Compagnie van Verre'

16 Vereenighde Oostindishe Compagnie

17 Isaac Le Maire (1558–1624), holland tengerész

18 Willem Cornelisz Schouten (1567?–1625), holland hajóskapitány

19 Jacob Le Maire (1585–1616), holland felfedező

20 I. P. Magidovics: *A földrajzi felfedezések története.* Budapest, 1961. 396.

21 Ez az útvonal és a felfedezés e glóbuszon is helyet kapott.

22 I. P. Magidovics: *i. m.,* 400–406.

„NYUGAT–100” AZ OSZK-BAN

Az idei év kulturális évfordulói között az Országos Széchényi Könyvtár kiemelt figyelmet szentelt a Nyugat folyóirat megjelenése századik évfordulójának, s Nyugat-honlapjával, illetve két kiállítással is csatlakozott a „Nyugat 100” rendezvénysorozathoz.

A folyóirat, amely a modern magyar irodalom születésével és kibontakozásával szinte eggyé vált, számos, előzménynek tekinthető, ám tiszavirág életű folyóirat – *Magyar Géniusz* (1892–1903), *Figyelő* (1905), *Szerda* (1906) – megszűnését követően jött létre, s nagyrészt azok szerkesztőiből és munkatársaiból verbuválódott. A Nyugat főszerkesztését 1929-ig a Szerda szerkesztőjeként megismert Ignotus vállalta, szerkesztői a Magyar Géniuszban és a Figyelőben is publikáló Fenyő Miksa, valamint a Magyar Géniuszt és Figyelőt is szerkesztő Osvát Ernő lettek. Az induló munkatársak között ott láthattuk Ady Endrét, Szini Gyulát, Elek Artúrt, Balázs Bélát, Gellért Oszkárt. A címlap szerint 1908. január 1-jén, valójában 1907 karácsonyán jelent meg az első lapszám, címlapján Beck Ö. Fülöp Mikes-érmével, mely mindvégig ikonja, s egyúttal szimbóluma is a folyóiratnak. Az indulás évéről így írt későbbi mérvadó kritikusa, Schöpflin Aladár *A magyar irodalom a XX. században* című, szinteti-záló igényű irodalomtörténetében: „1908-ban Gyulai Pál teljesen elöregedve élete utolsó évét élte, Beöthy Zsolt 60-ik születésnapját és egyetemi tanárságának 25-ik évfordulóját ünnepelték hívei, Herczeg Ferenc *Szerelmesek* című regényét írta, Gárdonyi Gézának *Isten rabjai* című regénye jelent meg, Rákosi Jenő mint a *Budapesti Hírlap* szerkesztője Tisza István oldalán harcolt az általános titkos választójog ellen, Ambrus Zoltán összes műveinek kiadása folyamatban volt és ő szerkesztette a *Klasszikus Regénytárt*. Ebben az évben, január elsején jelent meg a Nyugat. [...] Egy év alatt együtt volt az egész társaság, csaknem mindazok, akik aztán éveken át, sokan mindhalálig, hívek maradtak a Nyugathoz, s megadták a szellemét és levegőjét.”

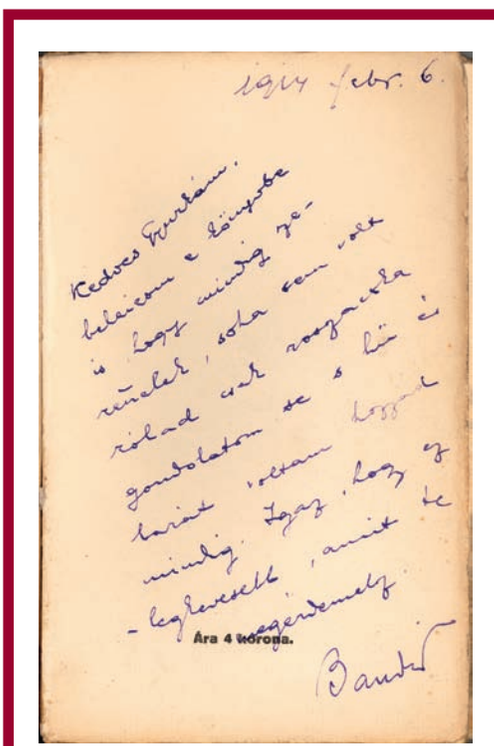

ADY ENDRE: *KI LÁTOTT ENGEM?*
(belső, a Bölöni Györgynek szóló autográf ajánlással);
Budapest, Nyugat Irodalmi és
Nyomdai Részvénytársaság, 1914.

Az *Nyugat* címadás a szellemi tájékozódás irányát jelzi, melyről Fenyő Miksa így vall Móricz Miklósnak, az író testvérének: „A Nyugat cím Osváttól való: illetőleg Osvát jegyzeteiből egy egész sor frappáns címet olvasott fel, és én a Nyugat címet ragadtam meg. Egy ideig még vacilláltunk a Nyugat és a Disputa közt, végül maradt a Nyugat. Ignotus brilliáns (!) beköszöntő cikke egyszerűen azt jelentette, hogy Kelet népe a Nyugat mellett döntött.” A folyóirat harminchárom éves fennállása idejének legjobb éveiben is csupán néhány ezres eladott példányszámmal számolhatott, ellentétben a konzervatív irányultságú, a több tíz ezres példányszámban fogyó *Vasárnapi Újsággal* (1854–1921) vagy *Új Időkkel* (1894–1949). Hatása azonban sokkal nagyobb: a lapban megjelenő írók irodalmunk megújítói, később klasszikusai lettek, életművük hosszú évekig az irodalmi élet hivatalos fórumaival vitázva bontakozott ki a lap közegében.

A Nyugat támogatóinak köszönhette létét, főként Hatvany Lajos családjának és Fenyő Miksa kapcsolatai révén a Gyáriparosok Országos Szövetségének. A folyóirat mellett – gazdasági megfontolásból, a lapkiadók gyakorlatát követve – 1910-ben megalakult a Nyugat Könyvkiadó, mely megindította a Nyugat Könyvtár sorozatot, amely több mint harminc éven keresztül, változó névvel ugyan, de folyamatosan adta ki azokat a műveket, amelyek a Nyugat hasábjain jelentek meg. A tízes évektől ugyanis a modern magyar irodalom gyöngyszemei jelentek meg folytatásokban a lapban. (Kaffka Margit: *Mária évei,* 1912; Balázs Béla: *A fából faragott királyfi,* 1912; Babits Mihály: *Gólyakalifa,* 1913; Móricz Zsigmond: *Szegény emberek,* 1916; Cholnoky László: *Prikk mennyei útja,* 1917, de a kiadó adta ki Babits Mihály, Ady Endre, Juhász Gyula köteteit is, szecessziós, rajzolt és festett borítóval, amelyek közül talán legismertebb a Lesznai Anna által készített *Ki látott engem* „borítékja”) A tízes évek elejére már együtt volt az első

TÓTH ÁRPÁD, BECK Ö. FÜLÖP, KOSZTOLÁNYI DEZSŐ, BABITS MIHÁLY, OSVÁT ERNŐ, GELLÉRT OSZKÁR A BUDAPESTI MÚZEUMKERTBEN
(Budapest, 1923. május 30.),
fotó: Török Sophie; az eredeti, sérült üvegnegatívról készített digitális kép
- Országos Széchényi Könyvtár/ Kézirattár: Fond III/2332/41.

nagy generáció, a fentebb említett szerzőkön kívül Csáth Géza, Tóth Árpád, Laczkó Géza, Bíró Lajos, Karinthy Frigyes. Az évtized végén azonban komoly veszteséget jelentett Ady Endre halála, akinek legfőbb publikációs tere a Nyugat volt, a lap adta a hátteret költői harcához, a tartalmi és nyelvi innováció elfogadtatásához, az Ady körüli vitákban mindig kiállva a költő mellett. 1919 februárjában dupla számmal búcsúznak az írótársak munkatársuktól. A háborút is túléli a lap, a húszas évektől a Babits és Osvát szerkesztette Nyugatban jelentkeznek az új felfedezettek, az úgynevezett második nemzedék tagjai: Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Németh László, Márai Sándor, Sárközi György, Gelléri Andor Endre. Ugyanakkor az induló Nyugat munkatársai is sorra publikálták műveiket; megjelent Kosztolányi *Pacsirtája* (1923) és *Édes Annája* (1926), Móricz *Légy jó mindhalálig*ja (1920) valamint az Ignotus haragját kivívó Babits Mihály-regény, a *Tímár Virgil fia*. A húszas évektől a nagyközönség felé intenzívebben próbált nyitni a lap: rendszeressé váltak a Nyugat-összejövetelek, szerzői estek Gellért Oszkár, Schöpflin Aladár, Elek Artúr szervezésében. A húszéves Nyugatról a szerkesztőség a Zeneakadémián ünnepi esttel emlékezett meg, ahogyan ezt követően ötévente később is. Ezek az összejövetelek nemcsak tartalmilag jelentősek, kép- és hanganyaguk a Nyugat-kutatás számára is alapvető dokumentumnak számít, melyekből többet könyvtárunk őriz. Az évtized végén ismét veszteségek érték a lapot, 1928-ban meghalt Tóth Árpád, 1929-ben a lapot szerkesztő Osvát öngyilkos lett, ezt követően a folyóirat irányítását Móricz Zsigmond és Babits Mihály vette át, előbbi az epikai, utóbbi a líra, tanulmány és kritikai rovatok felett diszponálva. Móricz nagy lendülettel vetette bele magát a lap további népszerűsítésébe vidéken és határon kívül egyaránt. Létrejött a Nyugat-barátok köre, valamelyest megemelve az eladott példányszámot. 1931-ben Babits a Nyugatban indult költők verseiből antológiát szerkesztett *Új Anthológia* címmel, ekkor már feltűnt a harmadik nemzedék is: Jékely Zoltán, Kálnoky László, Képes Géza, Weöres Sándor, Vas István, Zelk Zoltán, Szerb Antal. Szerkesztéspolitikai vitákat követően 1933-tól Móricz megvált a lap szerkesztésétől.

A harmincas években mind rendszeresebbé váltak az írói ankétok, egy-egy szociológiai, politikai témát – pl. Elfogy a magyarság? Mit tehet az író a háborúval szemben? – javasolva megvitatásra, megoldásra a lap hasábjain. Az évtized vége újabb veszteségeket hozott: 1936-ban meghalt Kosztolányi Dezső, 1938-ban Karinthy Frigyes. Babits 1938-ban már betegsége tudatában publikálta a *Jónás könyvét,* amely írói hivatásának talán utolsó nagyobb hitvallása. Babits betegségének súlyosbodását követően 1940-től Illyés Gyula vette át a lap irányítását, amely Babits 1941. augusztus 4-én bekövetkezett halálával megszűnt. A szeptemberi szám már nem jelent meg, mivel a lapkiadási engedély a költő nevére szólt. 1941 után a hatóságok nem engedélyezték a lap további megjelenését. A szinte teljes alkotói gárda Illyés Gyula szerkesztésével *Magyar Csillag* (1941–1944) névvel folytatta, vitte tovább a Nyugat örökségét.

Bár egy rövid cikk keretében aligha lehet ismertetni egy lap és egy hozzá szorosan kötődő kiadóvállalat történetét, mindenképpen érdemes felidézni azt, hisz ma is meglepő, hogy milyen sok írónk nemcsak hogy kapcsolatban állt a Nyugattal, hanem írói felfedezését is annak, különösen Osvátnak, később Babitsnak és Schöpflinnek köszönhette. A folyóirat történetét talán legátfogóbban a Nyugat-honlap képi, írott és hangzóanyagával tudta megmutatni, mely nagyban támaszkodott – legalábbis képanyagát tekintve – az OSZK Nyugat-kiállításaira. Ezek alapvetően a folyóirat történetét és a nemzeti könyvtár gyűjteményeiben lévő, páratlanul gazdag anyagot szerették volna megmutatni, feldolgozni. Az időben első, tizenkét tárlós kiállítás 2007 decemberétől 2008 márciusáig volt látható

A NYUGAT FENNÁLLÁSÁNAK 25 ÉVES JUBILEUMÁN A ZENEAKADÉMIA MŰVÉSZSZOBÁJÁBAN
(fotórészlet) Szép Ernő, (mögötte) Erdélyi József, (mellette) Gellért Oszkár, Móricz Zsigmond, Laczkó Géza, Babits Mihály, Tóth Aladár, Török Sophie, Schöpflin Aladár, Füst Milán, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes
(Budapest, Zeneakadémia, 1932. január 10.),
fotó: Turul Fotoriport iroda - Szécsi
- Országos Széchényi Könyvtár/ Kézirattár: Fond III/2260/57

a Könyvtár VII. emeleti katalógusterében. E kiállítás nagyrészt a törzsgyűjtemény Nyugatra vonatkozó anyagából építkezett. A fentebb már részletezett folyóirat-előzmények egy-egy példányát is kiállítottuk, valamint a Nyugat szerkesztőváltásai mellett a címlap valamennyi grafikai megújulását is meg tudtuk mutatni, melyben azért Beck Ö. Fülöp Mikes-emblémája az állandóságot hordozza. Külön tárlóba kerültek a szerkesztők és kritikusok szintetizáló igényű művei, irodalomtörténeteik és tanulmánykötetei többnyire a Nyugat kiadó általi első kiadások: Hatvany Lajos, Babits Mihály esszé- és tanulmánykötetei, Schöpflin Aladár és Babits Mihály irodalomtörténetei, ezzel is rávilágítva, hogy az irodalom újítói egyben kánonalakítókká is váltak. A Nyugat három nemzedékét a folyóiratban megjelent művek első kiadásán keresztül kívántuk bemutatni, arra is figyelve, hogy könyvművészetileg is érdekes köteteket, a Lesznai Anna, Falus Elek és Kozma Lajos által tervezett borítókat is kiállítsunk, így a lap irodalomtörténeti vertikális és horizontális metszetét is láttattuk. A Nyugat szerzői, szerkesztői tiszteletére, illetve halálakor megjelenő tematikus számok is kiállításra kerültek, a Nyugat-ünnepeket és szerzői körutakat szintén felidéztük a kiállítás során, főként a Kézirattár fotóanyagán keresztül. A lapszámok és kötetek bemutatása mellett, szintén a Kézirattár jóvoltából, autográfokról és fotókról készült kiváló minőségű digitális másolatok tették színesebbé és komplexebbé a tárlókat, így együtt szerepelhetett pl. a *Jónás könyve* kéziratának másolata, folyóiratbeli megjelenése, a Nyugat kiadó által kiadott hasonló című kötet, és a költő korabeli fotója is. A kiállítás külön érdekességét jelentették a Babits-hagyatékban található úgynevezett üvegnegatívokról készült nagyítások. E képeket először

az üvegnegatívról szkennelték a MEK munkatársai, számítógépes retusálás és tisztítás után nagyítva azokat. Ezek közül kettő poszter méretű nagyításban került a tárlók mellé: az első kép Tóth Árpádot, Beck Ö. Fülöpöt, Kosztolányi Dezsőt, Babits Mihályt, Osvát Ernőt és Gellért Oszkárt ábrázolja, a második a Török Sophie által készített, tankönyvekből mindenki számára ismert híres Tisza-parti kép, amely Babitsot, Kosztolányit és Juhász Gyulát ábrázolja. (A kamarakiállítás a Duna Televízió Nyugat-adásában is bemutatásra került, valamint kulturális rovatában a Lánchíd Rádió is felhívta rá a figyelmet.)

A második, Nyugattal foglalkozó kiállítás ötlete és kivitelezésének jelentős része Nemeskéri Erikát dicséri, aki évtizedekig gondozta és dolgozta fel a Nyugat szerzőinek hagyatékát a Kézirattárban. Irattári és kézirattári kutatásainak eredményeképpen rekonstruálta, hogyan került állományunkba egy jelentős értéket képviselő kéziratcsoport, melyet a Nyugat szerkesztőségének adományai címmel őrzünk. A donáció előzménye, hogy Sebestyén Gyula, Kézirattárunk egykori vezetője Ady halálát követően az özvegyhez intézett levélben kérte, hogy szíveskedjen a költő hagyatékából kéziratokat, leveleket átengedni, mert Ady autográfjai az újabb magyar irodalom „megmérhetetlen becsű" értékei. Könyvtárunk Irattára őrzi az Adyné Boncza Bertához küldött levél másolatát is. Válasz azonban vagy nem érkezett, vagy elkallódott. 1919. márciusi keltezéssel Sebestyén Gyula viszont megköszöni a Nyugat Kiadóhivatalának ajándékát. Csinszka vélhetőleg továbbította Sebestyén Gyula kérését a lap szerkesztőinek, melyet követően számos Ady-cikknek (pl. *A magyar Pimodan, Az én kálvinistaságom)* és novellának (pl. *A Tilala tó, Anitta, a jósnő)* autográfjait, valamint Ignotus *A fekete zongora* című tanulmányának és Kosztolányi Dezső *A szegény kisgyermek panaszai* versciklusának némileg hiányos kéziratait is elküldte. A folyton költözködő, anyagi nehézségekkel küzdő szerkesztőségnek nem volt irattára, ami a kéziratokból fennmaradt, részben a közgyűjtemények és a szerkesztőség személyi kapcsolatainak volt köszönhető. A kiállítás másik alappillére az Osvát-hagyatékból származott. Osvát Ernő a szerkesztés terhét az 1920-as években már Babits Mihályra és Gellért Oszkárra bízta. Családi és személyes betegségek miatt ugyanis egyre kevesebb időt fordíthatott a folyóirat ügyeire, s elkezdte felszámolni a lakásán felgyülemlett kéziratokat. 1924-ben juttatta el Kézirattárunknak Ady egy levelét, majd halála előtt néhány hónappal, 1929-ben Kaffka Margit verseinek kéziratait, amelyek Osvát Magyar Géniusz című folyóiratában jelentek meg 1902-ben. A több tucat kézirat mellett a szerzői fondok eredeti fotóiból és grafikáiból is, valamint a Nyugat-barátok körének eredeti képeslapsorozatából is kiállítottuk az értékesebb darabokat.

Hadd említsük meg végezetül, hogy a Nyugat folyóirat személyek által is kapcsolódott Könyvtárunkhoz, több irodalomtörténész szerzője dolgozott ugyanis a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárában – így például Rédey Tivadar, Hoffmann Mária, majd egy későbbi időszakban Halász Gábor is –, akiknek nagy érdemük van a Kézirattár páratlan állományának gyarapodásában. A Nyugat 100-zal nem záródik le a folyóirattal való munka. Idén elkezdődött a Babits-hagyaték állományvédelmi digitalizálása, mely remélhetőleg csupán bevezetése a felbecsülhetetlen értékű, eredeti írói hagyaték megmentésének.

A két kiállítás:

A Nyugat története kiadványai tükrében (A kiállítást készítette: Rózsafalvi Zsuzsanna.) *A Nyugat szerkesztőségének ajándéka a Nemzeti Múzeum Könyvtárának* (A kiállítást készítette: Nemeskéri Erika, közreműködött Rózsafalvi Zsuzsanna.)

Rózsafalvi Zsuzsanna
rozsafa@oszk.hu

100 ÉVES A NYUGAT (1908–2008)

http://nyugat.oszk.hu/

AZ OSZK ÜNNEPI HONLAPJA

A 2008. év, a Nyugat-év megünneplését az Országos Széchényi Könyvtár egy múlt év végi rendezvényével indította el. A 2007. november 26-án, Babits Mihály születésnapján zajló egész napos, több részből álló Nyugat-ünnep magában foglalta a legendás folyóirat tiszteletére meghirdetett országos középiskolai szavalóverseny döntőjét, a Nyugat-honlap sajtótájékoztatóval egybekötött bemutatóját,[1] valamint a Kaláka együttes és a Misztrál együttes közös ünnepi koncertjét. A 2007. augusztus végén meghirdetett SZAVALÓVERSENY, amelyben az OSZK társkiírói az MTA Irodalomtudományi Intézete, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Magyartanárok Egyesülete,[2] a Magyar Olvasástársaság és a Budavári Önkormányzat voltak, országosan mintegy háromezer diákot mozgatott meg. A hét területi döntőből[3] az országos döntőbe továbbjutott huszonhat diák versmondását öttagú zsűri[4] értékelte *Jordán Tamás* színművész vezetésével.

A **NYUGAT-HONLAP** (http://nyugat.oszk.hu)[5] folyamatosan gazdagodó multimédiás szolgáltatás, amely a folyóiratra és alkotói munkásságára építve valódi **virtuális antológiává** vált. Szervezőereje a Nyugat folyóiratot létrehozó, és azt harminchárom éven át munkáikkal életben tartó alkotók (költők, írók és szerkesztők) életművei. Az alkotók névsora meghaladja a százat, ami a jelenkori irodalmi kánon(ok) által közismert szerzők körénél jóval bővebb merítést jelent. A Nyugat folyóiratban való gyakori szereplésük okán a három nemzedék nagy nevei mellett marginális szerzők is szerepelnek. Az életműveket a válogatott bibliográfiák tükröztetik, amelyek egyúttal rámutatnak az egyes alkotók világhálós jelenlétének aktuális állapotára is. A Nyugat-honlap nyújtotta új, közös tematikus felület segítségével közvetlenül válnak elérhetővé az életmű digitalizált szeletei (MEK, Digitális Irodalmi Akadémia stb.), s egyúttal előtűnnek a még digitalizásra váró tételek is. A Nyugat-honlap gyűjtőhonlapként is definiálható, hiszen az egyéb igényes gyűjteményekben található, elsősorban szöveges tartalmakra is rámutat. Az egyes alkotók bibliográfiáinak elkészítéséhez együttműködésre kértük a szakmát, s felhívásunkra

[1] A szavalóversenyt követő sajtótájékoztatón kettős honlapbemutatóra is sor került. Az Elektronikus Dokumentum Központ fejlesztésében a Nyugat-honlap mellett a nemzeti könyvtár alapításának november 25-i ünnepéhez kapcsolódva az OSZK történetét feldolgozó honlappal (http://tortenet.oszk.hu) is megismerkedhettek az érdeklődők. Az oldal főszerkesztője *Sudár Annamária*.

[2] Külön köszönet *Fenyő D. György* középiskolai tanár irodalomtörténésznek, a Magyartanárok Egyesülete alelnökének, aki az országos verseny megszervezésében jelentős szerepet vállalt.

[3] A pedagógus és könyvtáros kollégák által megszervezett területi döntőknek helyet adó intézmények a békéscsabai Békés Megyei Könyvtár és Humán Szolgáltató Centrum, a Pannonhalmi Bencés Gimnázium és Kollégium, a miskolci Földes Ferenc Gimnázium, a váci Madách Imre Gimnázium, a nyíregyházi Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézete, az Arany János Gimnázium és Általános Iskola, pécsi Szent Mór Katolikus Általános Iskola, Művészeti Iskola és Gimnázium, valamint a budapesti Városmajori Gimnázium voltak.

[4] A zsűri tagjai *Havas Judit* előadóművész, a Petőfi Irodalmi Múzeum főmunkatársa, *Kiss Katalin,* a budapesti Weöres Sándor Gimnázium dráma–olasz szakos tanára, *Fenyő D. György* középiskolai tanár, irodalomtörténész, a Magyartanárok Egyesületének alelnöke és *Jankovics József* irodalomtörténész, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatóhelyettese voltak.

[5] A Nyugat-honlap az Elektronikus Dokumentum Központ fejlesztésében készül 2008 folyamán. Szerkesztői: *Mann Jolán, Rózsafalvi Zsuzsanna* és *Sudár Annamária*. A webes programozás és a honlap arculatterve *Török Máté* munkája.

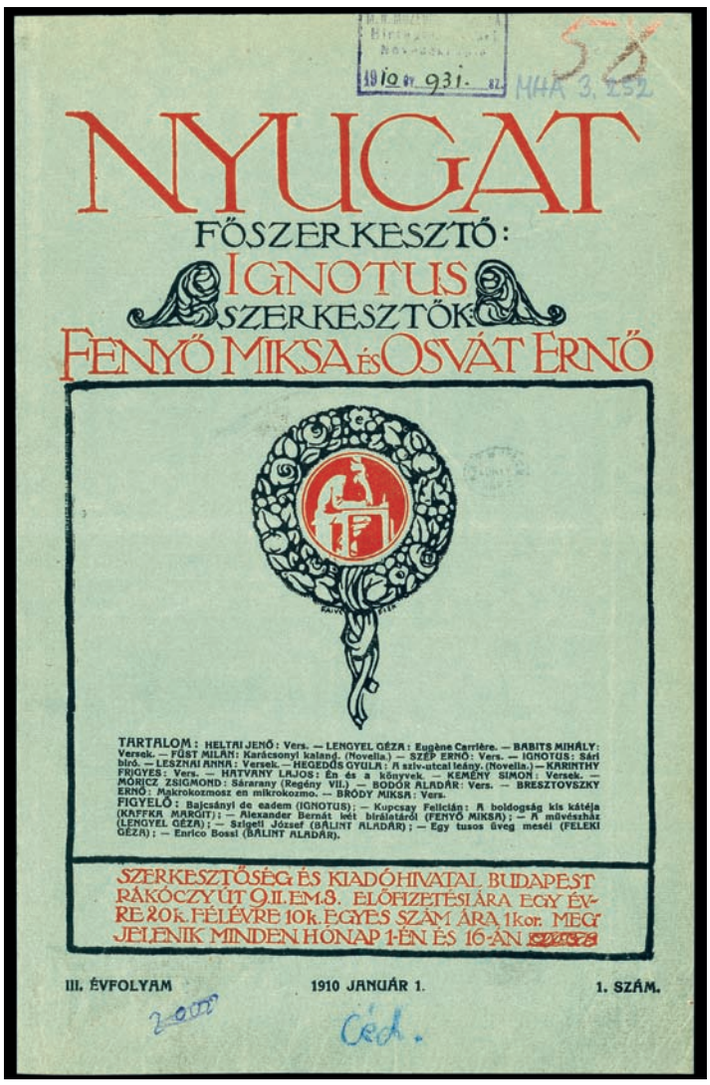
NYUGAT
FŐSZERKESZTŐ:
IGNOTUS
SZERKESZTŐK:
FENYŐ MIKSA ÉS OSVÁT ERNŐ
TARTALOM: HELTAI JENŐ: Vers. — LENGYEL GÉZA: Eugène Carrière. — BABITS MIHÁLY: Versek. — FÜST MILÁN: Karácsonyi kaland. (Novella.) — SZÉP ERNŐ: Vers. — IGNOTUS: Sári bíró. — LESZNAI ANNA: Versek. — HEGEDŰS GYULA: A szív-utcai leány. (Novella.) — KARINTHY FRIGYES: Vers. — HATVANY LAJOS: Én és a könyvek. — KEMÉNY SIMON: Versek. — MÓRICZ ZSIGMOND: Sárarany (Regény VII.) — BODÓR ALADÁR: Vers. — BRESZTOVSZKY ERNŐ: Makrokozmosz en mikrokozmo. — BRÓDY MIKSA: Vers.
FIGYELŐ: Bajcsányi de eadem (IGNOTUS); — Kupcsay Felicián: A boldogság kis kátéja (KAFKA MARGIT); — Alexander Bernát leét birálatáról (FENYŐ MIKSA); — A művészház (LENGYEL GÉZA); — Szigeti József (BÁLINT ALADÁR); — Egy tusos üveg meséi (FELEKI GÉZA); — Enrico Bossi (BÁLINT ALADÁR).
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL BUDAPEST RÁKÓCZY ÚT 9. II. EM. 8. ELŐFIZETÉSI ÁRA EGY ÉVRE 20 K. FÉLÉVRE 10 K. EGYES SZÁM ÁRA 1 kor. MEGJELENIK MINDEN HÓNAP 1-ÉN ÉS 16-ÁN
III. ÉVFOLYAM 1910 JANUÁR 1. 1. SZÁM.

többen, bibliográfusok és az alkotói életművek kutatói is bekapcsolódtak a munkába. A folyamatos frissítés lehetősége miatt az internetes bibliográfiák, reményeink szerint, értelemszerűen hiánypótlók lesznek, amelyek kiegészítésére a Nyugat-év lezártával is lesz elvi lehetőség. A „nagy nemzedék” alkotói esetében az elkészült bibliográfiákat az életművek mérvadó kutatóival ellenjegyeztetjük. Ennek jó példája Kosztolányi Dezső primer és szekunder bibliográfiája, amely pillanatnyilag a legteljesebb, nemcsak a digitális mezőnyben, hanem a hagyományos papíralapú bibliográfiák körében is. Hasonlóképpen hiánypótló a folyóirat történetének kronológiája is, amelynek szintén nagy előnye, hogy segítségével kattintásközelbe kerülnek a folyóirat meghatározó számai (pl. az Ady-, Kosztolányi-, Karinthy- stb. emlékszámok), illetve az egyes számokban megjelenő első közlések.[6] A már elkészült bibliográfiák reményeink szerint a szakmabeliek és az életművekkel ismerkedők számára egyaránt hasznosnak bizonyulnak.

A Galériák menüpont mutatványoldalai értelemszerűen elsősorban az OSZK tárainak kincseit, egyedi dokumentumait – kéziratokat, első kiadások címlapjait és jegyzett oldalait, valamint az alkotókról készült fotókat mutatják be. A honlap folyamatos gazdagodása a Galériákban a legszembetűnőbb, melyeknek az év elején még csupán 173 képet tartalmazó gyűjteménye októberre már 740-re bővült. Köztük számos különleges ritkaság tekinthető meg, mint pl. a Babits-hagyaték üvegnegatívjai, melyek éppen a digitalizálás következtében váltak élvezhetővé, vagy az egyes művek első kiadásainak szerzők által dedikált példányai. Az év folyamán, részben a nemzeti könyvtár nyugatos kincseit, részben pedig a honlapot népszerűsítendő, tizenhat elemes képeslapsorozatot jelentetett meg az OSZK.

Más közgyűjteményekkel való együttműködésünk eredményeképpen a Galériákban huszonkét digitális fotómásolat is található, melyeket a Petőfi Irodalmi Múzeum bocsátott a honlap rendelkezésére.

A honlap multimédiás elemeit gazdagítják a különböző hanganyagok – a muzeális felvételeket felsorakoztató „szerzők hangjai”, a kortárs előadóművészek tolmácsolásában elhangzó „mondott vers” és a „zenés vers” menüpontok. Az év utolsó negyedében többek között ez utóbbi gyarapítását tervezzük. A muzeális hangfelvételekből válogatott részleteket szintén a Petőfi Irodalmi Múzeum engedélyének köszönhetjük, ám további, elsősorban archív felvételeket sajnos nem tehettünk közzé, mert erre minden igyekezetünk ellenére sem

[6] Az Elektronikus Periodika Archívum által szolgáltatott, 2000-ben elkészült digitális Nyugat, a folyóirat online változata segítségével: http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm

sikerült az archív felvételek legfőbb tárhelyétől, a Magyar Rádiótól engedélyt kapnunk, még a nem jogdíjas felvételek esetében sem. A honlap hanganyagai között továbbá meghallgathatók a Nyugat szavalóverseny döntőseinek hangfelvételei is.

Az év során kiteljesedő szolgáltatás hírt ad a Nyugat századik születésnapja alkalmából országszerte megvalósuló programokról, eseményekről is, különösen az OSZK saját rendezvényeiről, valamint a Magyar Televízió nyugatos adásairól és a Petőfi Irodalmi Múzeum rendezvényeiről.

Az Újdonságok menüpont alatt a honlap újabb elemeiről (a folyamatosan fölkerülő bibliográfiákról és a friss digitalizálásokról) számolunk be, melyekről a 2008 januárjában útjára indított RSS szolgáltatás segítségével is tájékozódhat a felhasználó. A MEK állományába bekerülő kötetek sorában több szakirodalmi alapmű is szerepel, bár továbbra is túlsúlyban van a minden kétséget kizáróan elsőbbséget élvező primér irodalom, az-az a MEK célirányos digitalizálásai között éppen az évforduló kapcsán az idén a nyugatos vonatkozású kötetek. A folyamatosan gazdagodó honlap célja, hogy korszerű oktatási segédanyag és a nagyközönség számára is érdekes felület legyen.

A Nyugat-honlap a strukturált tematikus tartalomszolgáltatás egyik lehetséges példája, amely az évforduló ténye által felébredt közérdeklődésre alapozva a világháló minőségi tartalmaira épít, és szándékai szerint maga is ezek körét gyarapítja.

Mann Jolán
mannj@oszk.hu

eFESZTIVÁL 2008

A Magyar Tartalomipari Szövetség
rendezte seregszemle a hazai online és
a multimédia szakma
kiváló digitális
tartalomfejlesztési gyakorlatáról

eKultúra
/ A magyar kulturális örökség digitális megőrzése /
eTudomány kategória

II. helyezés: 100 ÉVES A NYUGAT
– ÜNNEPI HONLAP
(*OSZK – Elektronikus Dokumentum Központ*)

A méltatás kiemelte az OSZK *100 éves a Nyugat* honlapjának ötletes grafikai megoldásait, letisztult formavilágát (Török Máté, webdesign és programozás) és jó példaként említette a közgyűjteményi kincsek sikeres széles körű felmutatását. A szolgáltatás gazdag hanganyaga a példaértékű intézményközi együttműködésnek is köszönhető (Petőfi Irodalmi Múzeumtól kapott archív hanganyagok). A bírálók tekintetbe vették, hogy a honlap kis költségvetésű, ám ennek ellenére sokrétű és igényes tartalomszolgáltatás.

„MAGYAR LELKEK FORRADALMA”
– 100 ÉVES A HOLNAP –

2008. november 20-ig volt látható az Országos Széchényi Könyvtár felújított, VI. emeleti ’Manuscriptorium’ kiállítóterében az a több társintézmény közreműködésével megvalósult kamarakiállítás, mely a száz évvel ezelőtt született A Holnap antológiá(k)nak és az azonos nevet viselő Irodalmi Társaságnak állított méltó emléket.

A Nyugat-centenárium mellett 2008 szeptemberében ünnepeltük *A Holnap* megalakulásának századik évfordulóját is. Bár rá kevesebb fény esett, a Nagyváradról induló társaságnak és két antológiájának (1908-ban és 1909-ben Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula és Miklós Jutka szereplésével) korabeli irodalmi és több szempontból azon túllépő, társadalmi hatása kétséget kizárva átütőbb erejűnek bizonyult. A modern magyar irodalomnak ugyanis e két nagyon rokon, később személyeiben is közös, egy ideig talán rivalizáló csoportja gyakorlatilag egyszerre, egy évben lépett színre, mégis a századelő új irodalmát ért támadások elsődlegesen a holnaposokon csattantak. „A Holnap volt ilyen formán a Nyugat védőernyője, akarata ellenére is”[1] – ahogyan azt Ilia Mihály is kifejtette a közelmúltban. A korszakos jelentőségű, irodalmi szenzációnak számító első antológia megjelenését szokatlanul élénk sajtóvita követte. Az úgynevezett konzervatív irodalommal szemben, s ugyanakkor a fővárosi irodalmi centralizáció ellenében is fellépni kívánó költői irány, a „magyar lelkek forradalma” – ahogyan Ady összegezte – végzetesen eldurvult, az esztétikai értékelés helyett politikai síkra terelt vitákban ’magyartalan’, ’modernkedő’, ’dekadens’, ’érthetetlen’, ’erkölcstelen’, ’hóbortos’ vagy éppen ’beteges’ jelzőkkel, illetve vádakkal találta szemben magát, s vívta létharcát. A Budapesti Újságírók Egyesületének szokásos éves Almanachja – amelyben az említett összegző Ady-sor is megjelent – 1909. évi kötetét jószerével teljességében A Holnapnak, illetve az antológia kapcsán a „legújabb irodalom körül” 1908 őszén kialakult polémiának szentelte. Zuboly (Bányai Elemér) mindjárt a kötethez – még 1908 karácsonyán – írt előszavában leszögezte: „Forrongásnak nevezik azokat az állapotokat, melyek nálunk ma a társadalmi és irodalmi életet elborítják. (…) az irodalomban a modernség körül dúl az öldöklés”.[2] Tény, hogy a vita, s az alapját képező versek nem a közvetlen hatások révén bontakozott ki, nem maguk a versek vonták maguk után az ún. ’öldöklést’. Ezeket ugyanis, nem annyira közvetlenül az antológiából, mint inkább az azokat parodizáló, rosszmájú gúnyversekből, krokikból, különböző paródiakötetekből (mint amilyen a Lovászy Károly-féle *Holnapután kiskedden* volt) vagy népszerű élclapokból (Borsszem *Jankó, Üstökös),* esetleg a konzervatív irodalmat pártoló sajtóorgánumokban megjelenő dühödt írásokból ismerték. A következő A Holnap-antológia (amelyhez – kevesen tudják – Anatole France-szal akartak előszót íratni) megjelenését megelőző mintegy féléves időszak mindenesetre nem csupán külső támadásokkal, vitákkal, országos botrányokkal, de belső meghasonlásokkal is (köztük *A duk-duk afférral!)* tarkított, mégis az ezt követő nyugodtabb időszak a legtermékenyebb a Holnap

[1] Vö. Ilia Mihály: *Irodalmi ünnep.* Bárka, 2008/2. 72–73.
[2] Zuboly (Bányai Elemér): Előszó, In Szerdahelyi Sándor (szerk.) *A Budapesti Újságírók Egyesülete Almanachja,* Bp., 1909. 1-3.

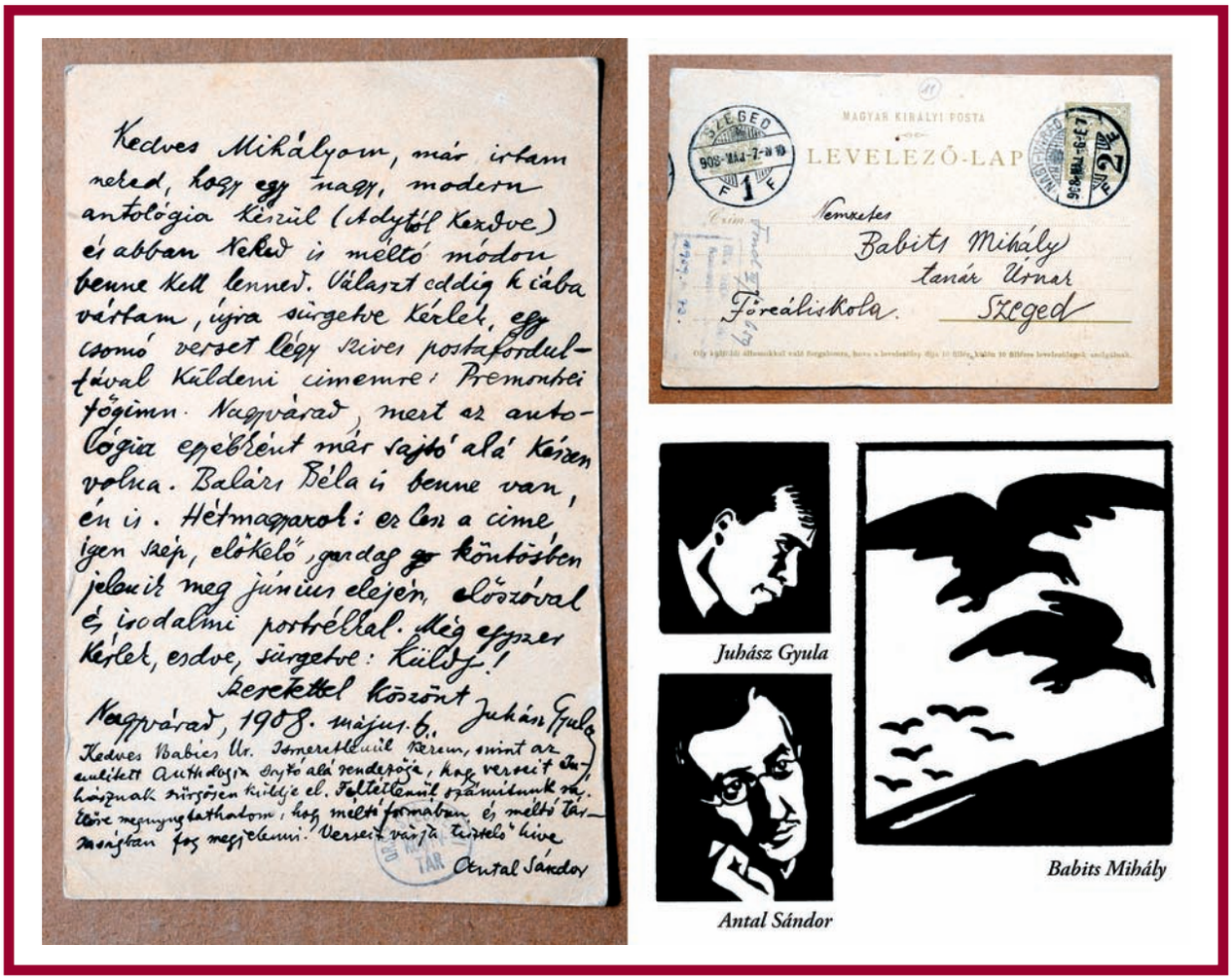

Juhász Gyula Babits Mihályhoz írt egyik levelezőlapja Antal Sándor kiegészítő soraival, illetve Honti Nándor litográfiái A Holnap első antológiája részére. (Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár)

Irodalmi Társaság, s az azon is túlnövő 'holnapos' mozgalom életében.

A polémiákon, felrázó társadalmi vitákon túl A Holnap száz évvel ezelőtt megjelenő antológiáinak hatása és jelentősége a szűkebb irodalomtörténeti, szakmai szempontokat figyelembe véve is megkerülhetetlen, hiszen egyrészt éppen e viharos visszhang – mely a vezér mögött felsorakozókat immáron egy táborban látta és látatta! – révén ismerte fel az úgynevezett konzervatív irodalom Ady korszakos költői szerepét, másrészt az első antológia révén ismerhette meg (nemcsak a szélesebb közönség, hanem az értő irodalmi elit, köztük a Nyugat szerkesztői is) Babits Mihály (vagy éppen Balázs Béla) költői nevét! A Holnap mindemellett elsőként méltatta Vajda János életművét és rangját (az ő emlékének ajánlották első antológiájukat akkor, amikor a korabeli irodalomtörténet-írás igencsak elfeledkezni látszott Vajdáról), s a Társaság első nyilvános fellépését is egy Vajda-emlékestnek szentelte. A kezdeti új, vidékről a pesti kávéházi uralom ellen is irányuló, irodalmi folyóirat megindítását célzó tervek helyett végül két antológiává „szelídült" eredmény mellett számtalan művészeti ankét, felolvasóest, kiállítás és színházi bemutató köthető A Holnap mozgalmához, amely a korban jó értelemben vett kulturális forradalomnak számított. Inspirációjára szerte az országban irodalmi társaságok alakultak, s ekkortól jöttek divatba a közös irodalmi, művészeti matinék is (irodalom, képzőművészet és zene hármasára építve), amelyeket A Holnap elhalkulását követően a Nyugat vett át, s folytatott sikeresen. A Holnap égisze alatt több ilyen rendezvényt tartottak, melyeken maguk a szerzők vagy színészek olvasták fel a költők verseit, zeneszerzők és képzőművészek legújabb alkotásaikkal szerepeltek, fiatal jogászok, újságírók, értelmiségiek pedig a művészeti kérdéseken túl világnézeti és tudományos kérdésekről vitáztak. A Holnap többször szervezett közös tárlatot, matinét a modern magyar festőkkel, a Magyar Impresszionisták és Naturalisták Körének (MIÉNK) tagjaival is. (Nagyváradi fellépésükhöz *Egy gyönge kürtszó*

címmel például Ady írt bevezetőt, de Bölöni György révén az akkor élő modern festők tárlatai is többször keresztezték jó értelemben az irodalmi, színházi fellépéseket.) A holnapos matinék Kolozsváron, Aradon és Temesváron is folytatódtak, Váradon pedig 1909 őszén közös matinét szervezett a Nyugat és A Holnap. A közeledés ellenére kettejük viszonyában mindvégig megmaradtak a korábbról származó, egymással szembeni fenntartások, kezdetben akár a rivalizálás is, s olykor elvi különbségek sem engedték hosszabb távra kialakítani a máből talán természetesnek gondolható szövetségesi viszonyt. Az említett közös matinét követően mindenesetre Ady már végképp a Nyugathoz kötődik, s pár éven belül, a mozgalom elhalkulását követően, a holnapos poéták legjobbjai is immár a Nyugatot erősítik. Ennek ellenére, Juhász Gyula Nagyváradon töltött időszaka – nem csupán saját életútját tekintve, hanem A Holnapos társak többségére is vonatkoztatva – talán a legsikeresebbnek mondható, mely e korszakos kezdetet s ezáltal későbbi életútjukat meghatározta. Ahogyan a kiállításon – most először összefoglalt – kronológiából is egyértelművé vált, az ő 1908-as érkezése és 1911-es távozása keretezi A Holnap színes mozgalmát.

Az egyedülállónak számító kiállítás először gyűjtötte egybe A Holnappal kapcsolatos eredeti kéziratokat, portrékat, köteteket, leveleket, képeslapokat, visszaemlékezéseket, illetve az antológiát övező korabeli polémia bőséges sajtóanyagát, s mellettük – a matinék hangulatát megidézve – a képzőművészet és a zene is hangsúlyos helyet kapott. A kiállítás a korabeli Nagyváradot, az elindulás helyszínét, a társadalmi hátteret is megkísérelte szemléletesen bemutatni, az előzményeket és az okokat összegezni, s a mozgalom kronológiáját, rövid, de annál sűrűbb életét követve végig, az egyes szerzők portréiba, korabeli helyére, szerepére és későbbi életútjára is betekintést nyújtott.

A kiállítás az OSZK, a Petőfi Irodalmi Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, az MTA Könyvtára és a nagyváradi Ady Endre Emlékmúzeum közreműködésével jött létre. A kiállítást Kőrössi P. József nyitotta meg, a vendégeket a megnyitón Nemeskéri Erika kalauzolta végig, ezt követte a *Várad* című kulturális havilap A Holnapnak szentelt tematikus lapszámbemutatója. Az érdeklődők előbb A Holnap szerepét, jelentőségét körüljáró (Kőrössi P. József és Boka László által) Réz Pállal készített televíziós interjú egy részletét tekinthették meg, majd Szűcs László főszerkesztő ismertette az említett lapszámot
(http://www.varad.ro/index.php?u=0&m=156&sz=200807)

A kiállítást jelen sorok írója rendezte Nemeskéri Erika, Rózsafalvi Zsuzsa és Andor Csaba szakmai közreműködésével, valamint a Fotólabor, a Restaurátor- és Kötészeti osztály, a MEK és a Zeneműtár munkatársainak értékes segítségével.

Boka László
boka@oszk.hu

HUMANUS

Humán szakirodalmi adatbázisról a Mercurius hasábjain legutóbb 2004-ben olvashattunk az Európai Könyvtörténeti Központ főigazgatói alapítási tervében. A terv a majdani központ szemszögéből, annak egyik céljaként határozza meg az adatbázis létrehozását, működtetésének szükségét.

Az időközben eltelt három-négy év folyamán – az Országos Széchényi Könyvtár és a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára közös fejlesztéseként – megszületett a HUMANUS, azaz a Humántudományi Tanulmányok és Cikkek Adatbázisa.

A HUMANUS lehetőséget nyújt a könyvtörténet területén végzett tudományos kutatómunka eredményeinek könyvtárosi/könyvtári értelemben vett – bibliográfiai tételekként, adatbázisba szervezett rendszer formájában történő – közkinccsé tételére. Az adatbázis a felhasználók, könyvtárhasználók – azaz a tudományos élet és a felsőoktatás szereplői – életében remélhetőleg meghatározó szerepet fog betölteni. A HUMANUS ugyanakkor eszköz és lehetőség az intézmények közötti összefogásra, közös célkitűzések megvalósítására. Ily módon a magyarországi könyvtárak életében megkerülhetetlen tényezővé fog válni.

A HUMANUS kialakítását ösztönző felismerés nem újkeletű, de mindeddig csupán terv maradt: a cikkek és tanulmányok feldolgozását kizárólag az érintett intézmények együttműködésével érdemes végezni. A magyarországi könyvtárak mindeddig egymástól elszigetelten építették az egyes tudományterületek cikkeinek és tanulmányainak szakbibliográfiai adatbázisait. Az eredmény nem volt több, mint számottevő párhuzamos munka mellett korántsem naprakész, változó minőségű, és sajnálatos módon alapvetően igen kevés tudományterületre vonatkozó adatbázis. A hiány egyik lehetséges magyarázata, hogy az egyes könyvtárak által használt integrált rendszerek többnyire nem rendelkeznek a cikkek és tanulmányok feldolgozását biztosító modullal.

Könyvtáraink feladatvállalásaiban azért tölthet be meghatározó szerepet a HUMANUS, mert könyvtári szoftvere (a BODZA keretrendszerben cikkek és tanulmányok feldolgozására kifejlesztett változat/modul) és működési elvei egyaránt az intézményi együttműködés elvét szolgálják.

Közismert, hogy a BODZA keretrendszer egyes alkalmazásai az integrált könyvtári rendszereknél számottevően kisebb költségeket jelentenek (átlagos teljesítményű PC, internet-elérés, böngészőprogram). Az adatbázis szerkesztőfelületét „csupán” jelszó védi: a HUMANUS bármely, a közös feladatból részt vállalni kívánó intézmény számára a szükséges egyeztetések és a szerződéskötés után nyitott.

A HUMANUS létrehozásával az Országos Széchényi Könyvtár együttműködést kínál valamennyi magyarországi könyvtár számára. A kialakított számítógépes rendszer ingyenes felkínálásán túl olyan munkamódszert, amely segítségével feldolgozható, bibliográfiailag feltárható és természetesen a felhasználó rendelkezésére bocsátható (OPAC) a gyűjtőkörhöz tartozó valamennyi cikk és tanulmány.

Amint azt a Humántudományi Tanulmányok és Cikkek Adatbázisa teljes név elárulja, az adatbázis dokumentumtípus szerint az időszaki kiadványokban megjelent cikkek és tanulmánykötetekben megjelent tanulmányok bibliográfiai feldolgozását, tudományterület szerint a humántudományok valamennyi területének szakirodalmát gyűjti, dolgozza fel. Tudományterületenként kereshető vissza az adott szakirodalom (a humántudományok definíciós szándéka nélkül, például: irodalomtudomány, nyelvtudomány, történelemtudomány, könyvtártudomány, könyvtörténet stb.). Alapelv, hogy adott publikáció a vonatkozó

összes tudományterület szakirodalmának része lehessen.

A HUMANUS egyik alapvető célja a Magyarországon megjelenő cikkek és tanulmányok lehetőség szerinti naprakész feldolgozása. A koordinátákat tágítva: a HUMANUS lehetőséget kínál arra is, hogy a tegnap és ma szakirodalma egyazon bibliográfiai rendszerbe kerüljön. További cél magyar szerző által írt, nem Magyarországon megjelent bármely vonatkozó tanulmány és cikk, illetve nem magyar szerző által írt, de magyar vonatkozású, humántudományok területéhez tartozó tanulmány és cikk bibliográfiai adatának – lévén szó bibliográfiai adatbázisról, adott esetben példányadattól független – összegyűjtése.

Példaképp:

Deréky Pál (1949–)
Erotik in der ungarischen Literatur gegen Ende des 20. Jahrhunderts / Deréky Pál **In:** Erotik in der europäischen Literatur : Textualisierung, Zensur, Motive und Modelle / [Hrsg.] Herbert Van Uffelen, Andrea Seidler. – Wien : Praesens Verlag, 2007, p. 37–60.

Illetve,

Paravicini, Werner
Fakten und Funktionen : das Fegefeuer des hl. Patrick und die europäische Ritterschaft im späten Mittelalter / Werner Paravicini. – Bibliogr. a jegyzetekben **In:** Jean de Mandeville in Europa : neue Perspektiven in der Reiseliteraturforschung / Ernst Bremer, Susanne Röhl (Hg.). – München : Fink, 2007., p. 111–163.
Patrik, Szent (387–461)
Tar Lőrinc (1370k.–1426)

Egyértelmű, hogy ezeket a célkitűzéseket kizárólag a különböző intézmények, könyvtárak közötti összefogással, illetve a korábban megjelent bibliográfiai források felhasználásával lehet ésszerű időhatárokon belül megvalósítani. Ezért a különböző hordozókon korábban megjelent bibliográfiák tételei – amennyiben lehetséges – konvertálás útján a HUMANUS rekordjaivá válnak. Emellett a BODZA keretrendszer közös keresését támogató megoldása szervezi bizonyos fokig egységessé a különböző struktúrájú adatbázisokat.

Hátunk mögött van a számítástechnikai rendszer kifejlesztése (folyamatban levő fejlesztések természetesen vannak még, illetve a működtetés során újabb és újabb fejlesztési igények is megfogalmazódnak). A HUMANUS 2008 februárjától nyilvános, saját honlapja az Országos Széchényi Könyvtár honlapján keresztül érhető el. A bibliográfiai adatbázis elérése mellett szükség volt az együttműködést könnyítő, segítő információk közzétételére is. Az együttműködési megállapodást induláskor az Országos Idegennyelvű Könyvtár, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, a MTA Irodalomtudományi Intézete, a MTA Politikai Tudományok Intézete, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Könyvtára írták alá.

Minthogy továbbra is elengedhetetlennek bizonyul a potenciális együttműködő felek tudatos megkeresése, a magyarországi könyvtárak, szerkesztőségek mellett valamennyi intézménnyel készek vagyunk az együttműködésre, amelynek „hozzászólni valója” van a humántudományok területén megjelenő magyar vonatkozású tanulmányok és cikkek bibliográfiai feldolgozásához. Ily módon egyaránt együttműködő félként köszönthetjük a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtárat és a marburgi Herder Intézetet is.

Tamás Kincső
tamas.kincso@oszk.hu

A NEMZETI TÉKA KÉT ÚJ KÖTETÉRŐL

Az Országos Széchényi Könyvtár *Nemzeti Téka* című könyvsorozata 2000-ben indult, két korábbi, „Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai", illetve „Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei" című sorozat utódaként. Az Osiris, majd 2003-tól a Gondolat Kiadóval közösen megjelentetett sorozat – programja szerint – olyan művelődéstörténeti, nyomda-, média-, könyv- és könyvtártörténeti, illetve könyvtári és könyvtár-informatikai vonatkozású művek tékája, azaz tárolóhelye kíván lenni, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak a nemzeti könyvtárhoz vagy annak gyűjtőköréhez. Monográfiák, tanulmánygyűjtemények, konferencia-előadások közreadása mellett a nemzeti könyvtár vagy egyéb gyűjtemények hungarika vonatkozású anyagán alapuló forrásközlések, katalógusok, bibliográfiák, repertóriumok számára is teret kíván nyújtani, segédleteket biztosítva ezáltal a hazai művelődéstörténet kutatóinak.

A sorozat tagjai megkülönböztető műfaji alcímek nélkül jelennek meg, beltartalmukat a borító színárnyalatai érzékeltetik: így kapnak sötétzöld-világoszöld alapszínt a monografikus jellegű munkák, sötétkék-világoskéket a konferencia-előadások és egyéb gyűjtemények, világosbarna-narancssárga színárnyalatot a biblio-gráfiák és repertóriumok, végül sötétbordó-világosbordót a katalógusok. (A sorozat grafikai tervét Kurucz Dóra készítette.)

Az eddig megjelent tizenhét kötet két utolsó tagja 2008 első hónapjaiban jött ki a nyomdából. Egyikük a világosbarna-narancssárga színárnyalatú borítót viselő, ***A magyar időszaki kiadványok repertóriumai II.*** című, Borsos Attila, az OSZK Hírlapcsoportjának munkatársa által készített annotált másodfokú bibliográfia, amely a napi- és hetilapok, folyóiratok, évkönyvek, kalendáriumok repertóriumait regisztrálja. A kiadvány címében a kötetszám szerepeltetése azt jelzi, hogy e munka Kertész Gyula: *A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai* című, 1990-ben megjelent bibliográfiának a folytatása, illetve részben kiegészítése. Amíg azonban Kertész Gyula bibliográfiájának anyaggyűjtése csak az 1986 végéig elkészült egyedi (egyetlen időszaki kiadvány anyagát feltáró) repertóriumokra terjedt ki, addig Borsos Attila nemcsak az 1987 januárja és 2007 novembere között elkészült bármilyen típusú repertóriumokat veszi számba, hanem visszamenőlegesen feldolgozta az elődje gyűjtőkörébe nem tartozó, 1987 előtt elkészült közös (több időszaki kiadvány anyagát egyetlen kiadványban feltáró) repertóriumokat is. Gyűjtőköre kiterjed a magyarországi bármely nyelvű, illetve a külföldi magyar nyelvű időszaki kiadványok önállóan kiadott vagy rejtetten megjelenő repertóriumaira.

Olyan munkák is szerepelnek a tételek között, amelyek nem kerültek forgalomba, mivel szakdolgozatként készültek a könyvtárosképzés különböző intézményeiben. Ezek többségét a Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtára is őrzi, elérhetőségüket az ottani raktári jelzet megadása biztosítja. Egyes gépiratos munkákhoz pedig gyakorlatilag csakis az OSZK olvasótermében lehet hozzájutni, mint például a Galambos Ferenc által készített, 57 folyóirat repertóriumát tartalmazó kötetekhez.

Az összesen 490 tétel feldolgozása néhány kivételtől eltekintve autopszia alapján történt, a bibliográfiai leírások a kiemelt tipográfiával közölt időszaki kiadvány címének betűrendjében követik egymást. A sorszámozott leírások annotációja jól áttekinthető szerkezetben közli a repertórium rejtett vagy önálló voltát, tárgyévét, a tartalmára, az adatközlés részletességére, a szerkezet rendezési elveire, valamint mutatóira vonatkozó legfontosabb információkat. A repertóriumok összeállítóit a *Személynévmutatóban,* a repertorizált időszaki kiadványok tematikáját pedig a *Tárgymutatóban* feltüntetett tételszámok alapján lehet visszakeresni.

A másik, 2008 elején megjelent kötet sötétkék-világoskék borítószínt kapott, mivel konferenciák előadásait tartalmazza. A nemzeti könyvtár még 2003-ban indította el azt a konferenciasorozatot, amelynek az a célja, hogy az országos tudományos közvélemény számára is ismertté váljanak a nem budapesti közgyűjteményekben folyó kutatások eredményei. A Nemzeti Téka tagjaként most a 2004. március 25-i, illetve a november 24-i konferencia előadásainak szerkesztett változata került közreadásra ***Közgyűjteményi tudományos napok*** **II–III.** ***Eger–Kecskemét*** címmel, Ekler Péter, az OSZK munkatársa szerkesztésében.

Az összesen tíz szerző közül Löffler Erzsébet (Érseki Gyűjteményi Központ, Eger) és Petercsák Tivadar (Dobó István Vármúzeum, Eger) a kutatómunka, a kutatásszervezés folyamatáról közöl tanulmány értékű beszámolót. Faragó Tiborné (Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét) egy várostörténeti monográfia digitalizálásának és weben való közzétételének könyvtárszakmai szempontjait ismerteti. A régészeti kutatások konkrét eredményeiről tájékozódhatunk Domboróczki László (Dobó István Vármúzeum,

Eger) és Somogyvári Ágnes (Katona József Múzeum, Kecskemét) előadásából. A régi magyarországi vadaskertekről kapunk áttekintést Csifféry Gergely (Heves Megyei Levéltár, Eger) írásában. Egy-egy közigazgatás-, iskola-, nyomda- és politikatörténeti téma kutatási eredményeit ismerhetjük meg Szabó Jolán (Heves Megyei Levéltár, Eger), Fogarasi Zsuzsa (Ráday Múzeum, Kecskemét), Székelyné Kőrösi Ilona (Katona József Múzeum, Kecskemét) és Tánczos-Szabó Ágota (Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét) tanulmányából. A forrásértékű képekkel illusztrált előadások szövegét a hivatkozott irodalom részletes leírását tartalmazó jegyzék zárja le.

Kégli Ferenc
kegliferenc@t-online.hu

EUROPA HUMANISTICA

Az *Europa Humanistica* program 2008. évi konferenciájának az Országos Széchényi Könyvtár adott otthont (április 17–18.). A program az 1600 előtt született humanisták (tudósok, kiadók, fordítók, nyomdászok stb.) által kiadott, fordított, interpretált, 1500 előtt keletkezett szövegek közreadásával foglalkozik. A vállalkozás jelentősége abban áll, hogy a „szerkesztői" előszókat, a barátok ajánlásait és verseit, tehát a kora újkori humanisták által képviselt *ars philologica* dokumentumait teszi közzé.

Az *Europa Humanistica. Les humanistes transmetteurs des textes* program keretében már eddig is több hiánypótló kiadvány készült el. A „programadó" repertórium (*L'Europe des humanistes. XIVe–XVIIe siècles*. Brepols, 1995), továbbá a francia sorozat első köteteinek (*La France des humanistes. Hellenistes* I. Brepols, 1999; *La France des humanistes. Henri II Estienne, éditeur et écrivain*. Brepols, 2003), illetve a német sorozat első tagjának (*Die deutschen Humanisten. Dokumente zur Überlieferung der antiken und mittelalterlichen Literatur in der frühen Neuzeit. Abteilung* I: *Die Kurpfalz. Band* I/1: *Marquard Freher. Band* I/2: *Janus Gruter,* Brepols, 2005) megjelenése után a magyar sorozat első tagját is kézbe tudták venni a találkozó résztvevői (*Humanistes du bassin des Carpates* I. *Traducteurs et éditeurs de la Bible*. Par István Monok et Edina Zvara avec la collaboration de Eva Mârza. Brepols, 2007).

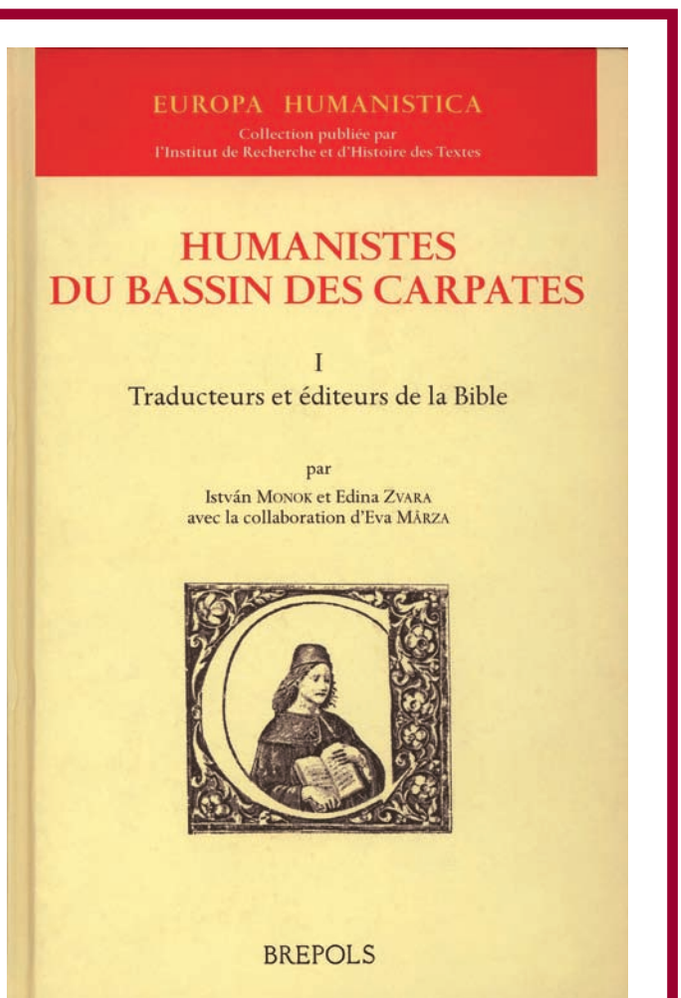

A magyar kötet a Kárpát-medencében tevékenykedő 17 bibliafordító és bibliakiadó tevékenységét mutatja be 44 bibliakiadás születési körülményeinek, bibliográfiai adatainak, előszavainak, a közreműködő személyek életrajzi adatainak mellékelésével az 1500–1650 közötti időszakból. A kötet jelentősége, hogy a széles tudományos nyilvánosság számára hozzáférhető idegen nyelven jelent meg; szakirodalmi szempontból a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* I–III. adataira hivatkozik; számos kiadatlan vagy nehezen hozzáférhető előszót tesz közzé; a teljes idézetanyag (pl. Szent Ágoston, Szent Jeromos) azonosítása megtalálható benne; a külföldi olvasó számára rendkívül hasznos jegyzetanyaggal rendelkezik.

A szakmai találkozón a programban résztvevő országok (Franciaország, Németország, Belgium, Spanyolország, Olaszország, Mexikó, Hollandia, Portugália, Csehország és Magyarország) képviselői számoltak be eredményeikről, és ismertették a megjelenés előtt álló következő kötetek koncepcióját. Magyar részről Monok István főigazgató vázolta fel a magyar sorozat következő elemeinek tartalmát, Kiss Farkas Gábor pedig „Giano Pannonio nell'educazione umanistica" címmel tartott előadást. A konferenciát Marie-Elisabeth Boutroue előadása zárta, aki a nemzetközi program jövőjéről és dokumentációs adatbázisáról beszélt. Szombaton (április 19-én) a résztvevők kulturális-gasztronómai kirándulást tettek Sárospatakra.

Ekler Péter
ekler@oszk.hu

A MÜNCHENI CORVINÁK

Ex Bibliotheca Corviniana. Die acht Münchener Handschriften aus dem Besitz von König Matthias Corvinus. Hrsg. von Claudia FABIAN, Edina ZSUPÁN.
(Supplementum Corvinianum I.
= Bavarica et Hungarica I.)
Budapest, 2008.

A müncheni Bayerische Staatsbibliothekkal való együttműködés keretében az Országos Széchényi Könyvtár 2008-ban két új sorozatot indított *Bavarica et Hungarica* és *Supplementum Corvinianum* címmel. Mindkét cím magáért beszél. A *Bavarica et Hungarica* kötetei bajor és magyar vonatkozású könyvtári dokumentumokat, középkori és újkori kéziratokat, nyomtatványokat, aprónyomtatványokat, plakátokat fognak időről időre az olvasók elé tárni. A másik sorozat, a *Supplementum Corvinianum* az előbbitől egészen különböző célt fogalmazott meg. A külföldi és magyar gyűjteményekben őrzött corvina-csoportok több szempontú, komplex bemutatásának kíván teret nyújtani. A munka első állomása a Bayerische Staatsbibliothek volt, éppen ezért a két fent említett sorozat első kötete egybeesett, s végeredményként megszületett a Münchenben őrzött corvina-kéziratok kísérőtanulmányokkal ellátott részletes katalógusa. A kötet egyben tisztelgés a „Fenséges Könyvtár" előtt abból az alkalomból, hogy fennmaradt köteteit az UNESCO 2005-ben a Memory of the World részévé nyilvánította.

A kiadványban a két együttműködő könyvtár főigazgatója, Monok István és Rolf Griebel előszavait Földesi Ferenc, az OSZK Kézirattára vezetőjének tanulmánya követi *Bibliotheca Corviniana. Die Bibliothek und ihr Gedächtnis* címmel. A szerző átfogó, finoman árnyalt képet ad Hunyadi Mátyás könyvtáráról – mindvégig a legendaképzés/képződés alapszempontját követve –, s eközben bemutatja, újrarendezi mindazokat a problémaköröket, amelyeket a kutatás a Corvinával kapcsolatban eddig megfogalmazott. A tanulmányt az újabb szakirodalom értékelő elemzése, súlypontjainak bemutatása zárja.

A Münchenben őrzött, nyolc tagból álló corvina-csoport két igen értékes, görög nyelvű kézirattal is büszkélkedhet. Közülük az egyik, egy rendkívül esztétikus kiállítású pergamenkódex Polybios és Héródianos ókori történetírók műveit, valamint a népszerű későantik szerelmi regényt, Héliodóros *Aithiopiká*ját tartalmazza. A szöveget Kievi Isidoros, a bizánci klérus egyik magas rangú tagja másolta finom kézírással Konstantinápolyban a 15. század első harmadában. A kódex a város eleste, 1453 után hagyta el születési helyét és indult ismeretlen vándorútjára. Szerényebb papírkódex ad helyet a neoplatonizmus tárgykörébe vonható két szövegnek, Plótinos egy művének, valamint Porphyrios Plótinos-életrajzának. A kolofón tanúsága szerint a spártai Démétrios Tribólés, aki egyébként Béssarion kardinális köréhez tartozott, másolta 1464/65-ben Gortyn városában, Krétán. A kötetben azonban egy másik scriptor, a kydóniai Michaél Lygizos keze is fölismerhető. Kerstin Hajdú, a Bayerische Staatsbibliothek kézirattárának munkatársa *Mit glücklicher Hand errettet? Zur Provenienzgeschichte der griechischen Corvinen in München* című tanulmányában elkészítette a két kódex részletes kodikológiai leírását, adatgazdag, részletező leírást adott a kötetek „Corvina" utáni sorsáról, érintve ezzel általában is a német nyelvterületre került corvinák bonyolult és izgalmas provenienciáját. Nem utolsó sorban kitér a görög corvinák eddig kevéssé kutatott, általános problematikájára, és ennek jegyében vitatja a Porphyrios–Plótinos-kódex corvina-voltát. A hat latin nyelvű kézirat a királyi könyvtár történetének különféle fázisait képviseli. Tommaso Seneca epikus műve és Gaspar Tribrachus költeményei egy kortárs bolognai lovag, Galeazzo Marescotti hőstettének állítanak lírai emléket. A kódex Ferrarában készült 1460 körül. Két másik kézirat szintén a hatvanas évekből származik, ám ezúttal Firenzéből: Démosthenés és Aischinés néhány oratiójának latin fordítása és Celsus *De medicinája* egyaránt a könyvtár korai rétegéhez tartozik, sőt, a Démosthenés-corvina eredetileg feltehetően Vitéz Jánosé volt. A vatikáni könyvtár praefectusa, Christophoro Persona az 1480-as évek elején latinra fordította a bizánci történetíró, Agathias művét, melynek egy példányát Hunyadi Mátyásnak ajánlotta. A kódex 1483/84-ben Rómában készült. A Septuaginta keletkezésének történetét bemutató aprócska kézirat viszont a budai műhely munkája, körülbelül 1480-ra datálható. Az uralkodóváltás pillanatát örökíti meg az a díszkódex, amely Mátyás halálának pillanatában éppen készítés alatt állt Budán. Beda Venerabilis és Seneca műveinek budai kézirata II. Ulászló címere alatt öltött végleges formát.

E cikk szerzője *Die Bibliotheca Corviniana im Kleinen. Beschreibungen der lateinischen Corvinen der Bayerischen Staatsbibliothek* című tanulmányában a felsorolt kéziratok részletes kodikológiai leírását készítet-

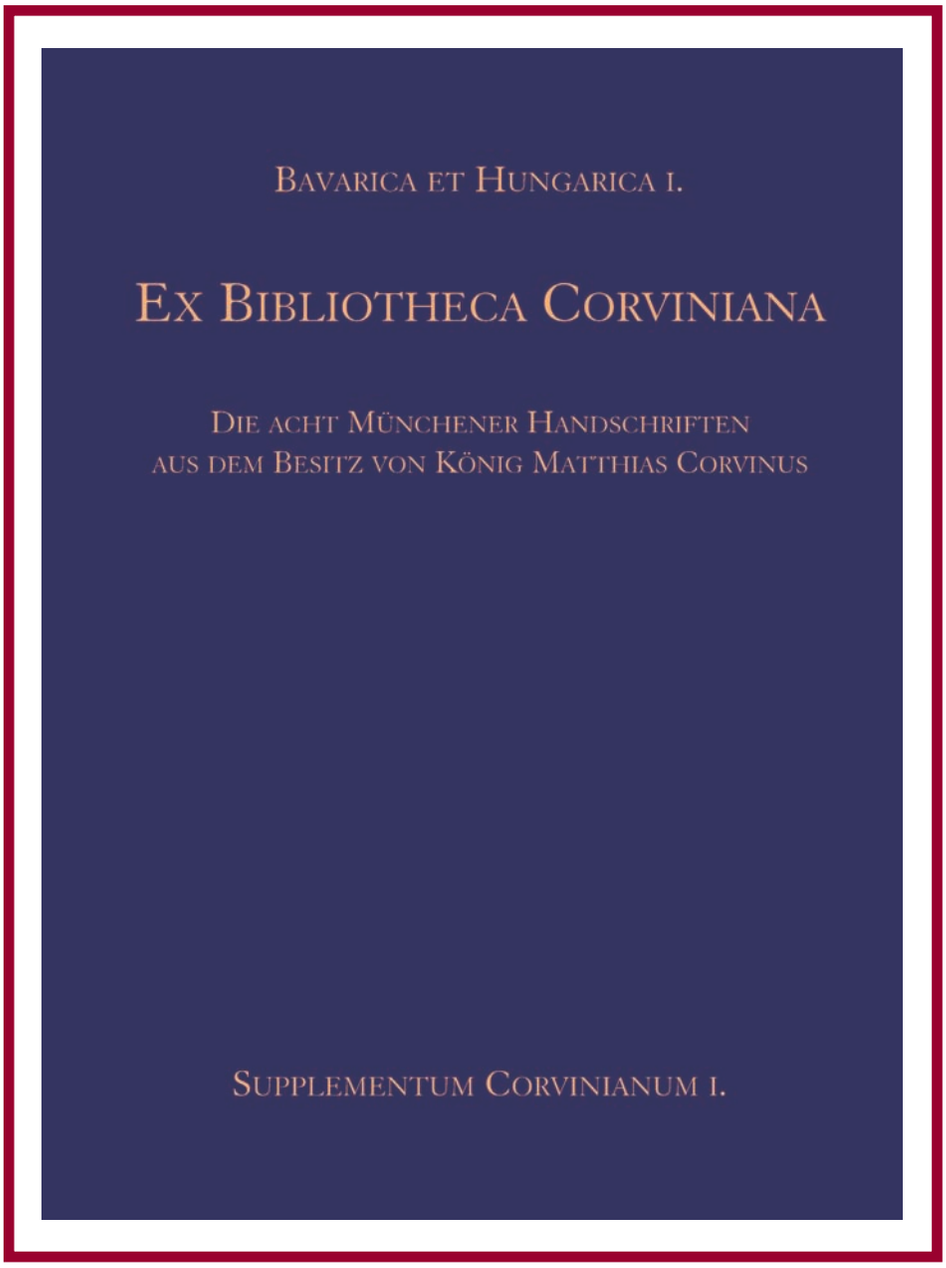

te el, valamint megpróbálta elhelyezni az egyes köteteket a Corvina-problematika egészében. A tanulmány hangsúlyt helyezett a kódexek „Corvinát követő", valamint a bajor könyvtáron belüli sorsára is, hangsúlyozva a Fuggerek és kereskedelmi képviselőik szerepét a kéziratok Magyarországról való elkerülésében.

A Bayerische Staatsbibliothek művészettörténésze, Ulrike Bauer-Eberhardt a latin nyelvű kéziratok művészettörténeti elemzését végezte el *(Italienischer Buchschmuck in den Münchner Corvinen)*, legtöbb esetben sikerrel azonosítva az illuminátorokat. Ez különösen a két firenzei indafonatos kódex esetében volt fontos, hiszen ezen a téren komoly tartozásai vannak a corvina-kutatásnak. Hasonlóan jelentős eredmény, hogy a szerző okfejtése során sikerrel azonosította az Országos Széchényi Könyvtár egyik legfontosabb kézirata, a Gaspar Tribrachus által Vitéz Jánosnak dedikált eklogagyűjtemény illuminátorát Guglielmo Giraldi, a korabeli Ferrara legjelentősebb könyvművésze személyében.

A müncheni corvina-csoport elemei közül a hat latin nyelvű kódex rendelkezik tipikus, a corvinákra jellemző kötéssel, amelyek vizsgálatát Rozsondai Marianne, az MTA Könyvtára kézirattárának vezetője végezte el *(Über die Einbände der in München aufbewahrten Corvinen)*. Tanulmányának igen értékes melléklete az az összehasonlító táblázat, amelyben a corvina-mester eredeti bélyegzőit és a már II. Ulászló alatt készült Beda-corvina kötésénél használt bélyegzőket állítja egymás mellé.

A Münchenben őrzött corvinákat bemutató kötet mindenekelőtt azonban adatforrás kíván lenni, kiinduló-

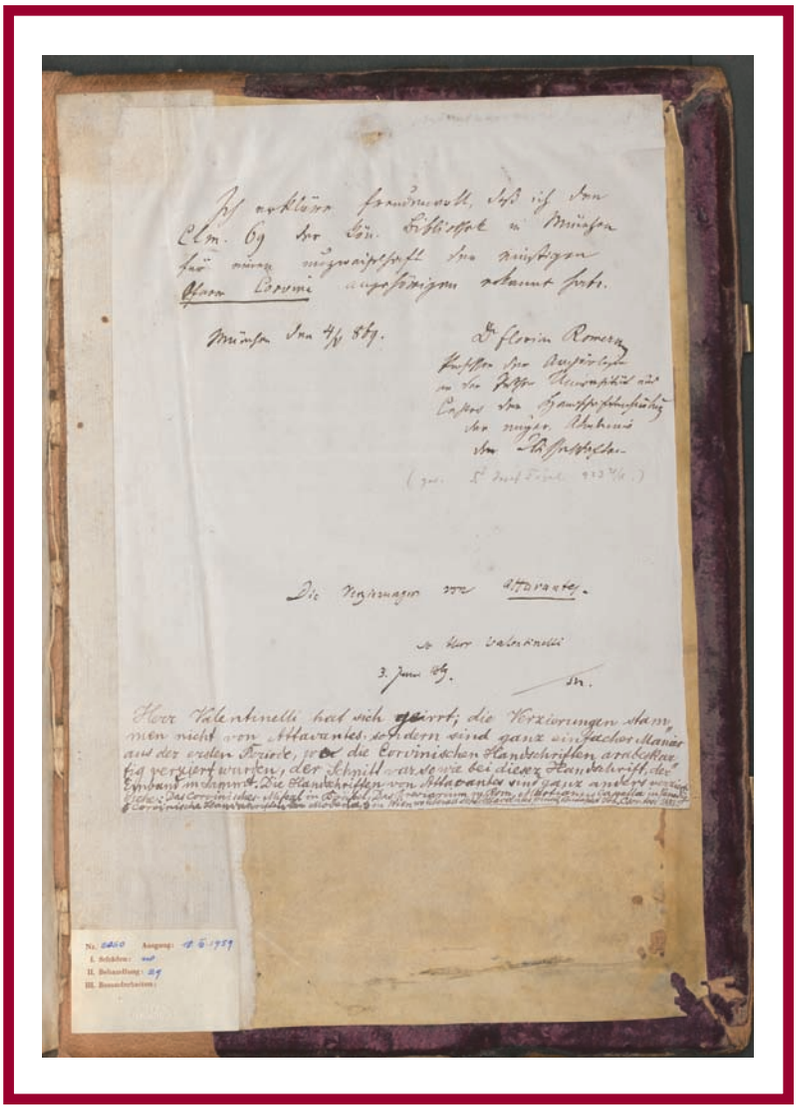

Rómer Flóris, Fógel József és Csontosi János bejegyzése a Celsus-corvina
(München, BSB, Clm 69) hátsó kötéstáblájának belső felére ragasztott papírlapon

pontokat kíván nyújtani további kutatások számára. A közös, több szempontú munka legfontosabb tanulsága, hogy egy-egy kódexcsoport komplex vizsgálatával alapvetően módosul a Corvináról eddig alkotott teljes kép, a meglévő kérdésekre új válaszok születnek, ezzel párhuzamosan pedig új kérdések fogalmazódnak meg.

Zsupán Edina
manused@oszk.hu

KIÁLLÍTÁSOK A NEMZETI EREKLYE KIÁLLÍTÓTÉRBEN

KINCSTARTÓCSKA

A kiállítás a (Fráter) Lajos pálos szerzetes által fordított, 1627-ben megjelent és az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött régi nyomtatványt mutatta be. A *Kincstartócska* a częstochowai Szűz Mária-kegykép történetét és a körülötte történt csodákat meséli el. A *Fekete Madonna* néven ismert ábrázolás nemcsak a lengyelek „királynője" lett, hanem a pálos szerzetesek patrónája is. A kiállítás a częstochowai Szűz Mária-kegykép alapján készült (közép-)európai ábrázolásokból is válogatást nyújtott. A fordító, Fráter Lajos pálos szerzetes személye közelebbről nem ismert. A mű valószínűleg krakkói nyomdában készült (RMK I 565).

Częstochowa messze földön ismert kegyhely, lengyel történelmi és kulturális központ, a „Shrines of Europe" együttműködés keretében partneri kapcsolatban áll Lourdes, Fatima, Mariazell és Loreto városokkal-kegyhelyekkel.

Częstochowát, a lengyelek nemzetközi jelentőségű nemzeti kegyhelyét, egész pontosan az ott található Jasna Góra-i (Fényes Hegyi) kolostort 1382-ben Márianosztráról kiinduló magyar pálos szerzetesek alapították. A magyar pálos rendtartomány a török pusztítások miatt majdnem megsemmisült, a częstochowai kolostor viszont fokozatosan a pálos rend legfontosabb központjává vált. Częstochowai zarándoklatok már a XV. századtól ismeretesek.

A pálosok különös tiszteletben részesítették Szűz Máriát, kolostoraik és templomaik jó részét neki ajánlották, tiszteletére szentelték fel, épületeiket képeivel díszítették.

A częstochowai híres kegyképet, a Mária-ikont Opuliai László, Nagy Lajos király rokona, Magyarország nádora, később Lengyelország helytartója ajándékozta a kolostornak. Királyi eredetére utalnak a kép hátterét díszítő Anjou-liliomok. A kegyképpé magasztosult ikon az idők folyamán a *Regina Poloniae* (Lengyelország Királynéja) nevet kapta.

A hársfa-lapra festett ikon valószínűleg Simone Martini itáliai festő műhelyéhez köthető, amely kapcsolatban állt az Anjoukkal. A képen Mária bal karján tartja áldást osztó fiát, akinek kezében az Élet Könyve látható. A kegykép *hodigitria*, azaz Szűz Mária és a gyermek Jézus ábrázolásának az az ikonográfiai típusa, amikor a Mária Jézusra mint a megváltás forrására mutat. A Fekete Madonna néven ismert ábrázolás másolatát majdnem minden pálos rendi templomban elhelyezték.

A XVII. század első évtizedeiben ritkák a magyar nyelvű, nyomtatott pálos művek. A reformáció, a kedvezőtlen korabeli politikai-társadalmi viszonyok nem kedveztek a pálosok elmélkedő szellemiségének. Irodalmi tevékenységet ekkor elsősorban a rend lengyel testvérei folytattak, a katolikus egyház – elsősorban a jezsuiták – ellenreformációs tevékenysége pedig aktívabb, harciasabb hangú művek megszületését eredményezte.

JELES VENDÉGEK A KIÁLLÍTÁSON

A *Kincstartócska* 2008. március 25.-től június végéig volt megtekinthető. Első látogatói a lengyel és magyar államfők feleségei, Maria Kaczyńska és Sólyom Erzsébet voltak. A *Kincstartócska* kiállításával könyvtárunk a lengyel hét kulturális programhoz is kapcsolódott. A Lengyel Köztársaság budapesti nagykövete, Joanna Stempińska is ekkor, 2008. április 15-én tisztelte meg jelenlétével kiállításunkat.

Ekler Péter
ekler@oszk.hu

„MESTERSÉGEK EMLÉKEZETE – A CÉHES ÉLET EMLÉKEI"

Az Országos Széchényi Könyvtárban 2008. augusztus 14-én nyílt kiállítás a magyarországi céhes élet emlékeiből. A kiállítás megálmodói, nem titkolt szándékkal, csatlakozni kívántak a Budavári Palotában nyaranta megrendezésre kerülő Mesterségek Ünnepéhez. A magyarországi céhek nyomtatott, kéziratos és tárgyi emlékei a könyvtár földszintjén található Nemzeti Ereklye kiállítótérben kaptak helyet. Az eredeti tervek szerint a tárlat 2008. november 2-ig lett volna megtekinthető, de többek között az azzal kapcsolatos sajtóérdeklődés miatt is a nyitva tartást végül december 19-ig meghosszabbították.

A bemutatásra kerülő műtárgyak a 18-19. századi céhek történetébe, működésébe és tárgyi világába nyújtottak betekintést. A céhek magyarországi történetének kezdete a 14. század elejére nyúlik vissza. Kibontakozásuk és felvirágzásuk a 16-17. században, a három részre szakadt ország északi és nyugati megyéiben, valamint az Erdélyi fejedelemségben következik be. A török alól felszabadult Magyarországon a 18. században válik lehetővé a céhek újjászervezése. A 18-19. század során ugyanakkor a céhes rendszer megmerevedésének

Jakab Georg Lok kőműveslegény németnyelvű céhlevele.
Rézmetszet korabeli festéssel, képméret: 37 x 48 cm. Pest, 1822.
(OSZK, Plakát- és Kisnyomtatványtár, Céhl. 27/a)

is tanúi vagyunk. Ez az intézmény idővel egyes iparágak kiválásának, más iparágak egyesülésének, továbbá a tömegtermelésnek is akadályává válik. Mozgásterüket az uralkodói – központi – hatalom is egyre nagyobb mértékben korlátozza: előbb az új céhek alapítását tiltja meg (1851), majd a céhek intézményét törli el véglegesen (1872).

A kiállítás gerincét, a céhtörténet két utolsó századából való, *18-19. századi eredeti céhlevelek és mesterlevelek* alkották. E nyomtatványokat szép kidolgozású fekete-fehér, vagy festett metszetes városábrázolások díszítik. A képek alatt német vagy magyar nyelvű nyomtatott szövegben arról olvashattunk, hogy név szerint ki, mely kézműves foglalkozásban, milyen sikerrel töltötte le tanulóidejét a céhtestület egyik mesterénél. A céh pecsétjével és a céh vezetőinek aláírásával ellátott „bizonyítvány", „vándorkönyv" személyazonosító okiratként is szolgált az apródesztendők után vándorútra induló kézműves-legény számára. A gyakran külhoni tanulóévek után hazatérő kézműves-legény, a céh által is megfelelőnek ítélt mesterremek elkészítésével, a céh teljes jogú mesterévé válhatott. Ez utóbbiról tanúskodott a mesterlevél. A tárlatot végigtekintve, a ma már elfeledett, vagy éppen kihalófélben lévő foglalkozások színes sokfélesége tárult elénk. Bognárok és kádárok, szíjgyártók és nyergesek, csizmadiák és cipőkészítők, molnárok és mészárosok, kőművesek és kőfaragók, szabók és kefekötők, kovácsok és üvegesek, s végül mézeskalács-készítők díszes céh- és mester-leveleiben gyönyörködhettünk. A kiállításon bemutatott ritka szép nyomtatványokat az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtára őrzi.

A kiállítás központi helyére, az ereklyetartóba, *A soproni könyvkötőcéh protokolluma* került (OSZK Kézirattár, Fol. Germ, 1320). A festett pergamenbekötéssel elkészített mesterremek Schrabs Gottlieb Mihály alkotása 1790-ből. A kiállításon szereplő másik igen ritka és érdekes kézirat, *'Az eperjesi gombkötő céh ládakísérésének leírása',* 1665-ből való (OSZK, Kézirattár Quart. Hung. 507). A kiállítás anyagát a céhes élet legfontosabb tárgyi emlékeivel gazdagítottuk. Az Iparművészeti Múzeum jóvoltából korabeli míves céhládák, céhkupák és céhkancsók, továbbá céhbehívó-táblák voltak megtekinthetők a tárlaton.

E helyen is szeretnék köszönetet mondani a közreműködőknek: A kiállítás nem valósulhatott volna meg a Restauráló Osztály, a Kézirattár, a Fotólabor, és a Plakát- és Kisnyomtatványtár kollégáinak lelkes és áldozatos munkája, valamint a Különgyűjteményi Igazgatóság támogatása nélkül.

A kiállításhoz kapcsolódóan, annak képi és szöveges anyagából önálló honlap készült, amelyet az OSZK honlapjáról minden érdeklődő elérhet. (http://www.oszk.hu/cehek/)

Tamási Balázs
btamasi@oszk.hu

A ZENEMŰTÁR JUBILEUMI HAYDN-SZERZEMÉNYE

Joseph Haydn (1732–1809) halálának közelgő 200. évfordulója már egy jó évtizede lendületet ad a hazai és a nemzetközi Haydn-kultusz ápolásának, valamint a könyv- és kottaaukciókon régen elveszettnek hitt Haydn-források feltűnésének.

A magyar nemzeti könyvtár a világ legjelentékenyebb Haydn-gyűjteményeként gyarapítás-politikájában csak elvétve tudott az „első-hely" kivételezettnek kijáró státuszával élni. 2008 áprilisában mégis döntő elmozdulás történt. Még jóval a katalógus beérkezése előtt zenetörténész kollegák értesítettek bennünket, hogy a berlini Stargardt aukciósház áprilisi árverésén egy, egykor az Esterházyaknál őrzött, Budapestről elszármazott Haydn-forrás lesz a 710. számon kikiáltott tétel, mégpedig a Haydn-szakirodalomból csak „HV"-ként rövidített, örök hivatkozási alapként szolgáló legendás Haydn-Verzeichnis.

Az egykori emlékezők szerint a fontos dokumentum Buda II. világháborús ostroma után már nem került újra elő a Tárnok utcai Esterházy-kazamaták rejtekéből, s így nem lehetett az OSZK Haydn-gyűjteményének szerves része sem. Az 1804–1805-ben összeállított kézirat minden kétséget kizáróan a zeneszerző hagyatékából származik, erősítették meg még az aukció előtt az első berlini hírek, valamint, hogy egykor Haydn hagyatékának részeként került a herceg Esterházy család tulajdonába. Visszakerülését Budapestre – immár az OSZK Haydn-gyűjteményébe – a hazai és külföldi Haydn-kutatók őszintén támogatták, sőt, remélték.

Az aukció hírére az OSZK vezetése és a kulturális kormányzat gyorsan meghozta a döntést: a Magyarországról egykor felderítetlen körülmények között külföldre került kézirat megvételét minden rendelkezésre álló anyagi és erkölcsi eszközzel támogatni fogják. A licitálás a Gyarapítási Osztály munkaszobájából április 1-jén – telefonon – történt: Tóthné Korompay Borbála remeklésének köszönhetően a kézirat a Zeneműtáré lett.

A kutatók számára immár teljes terjedelmében hozzáférhetővé vált kézirat (1939-ben már ismertette, és 1979-ben részben fakszimilében közreadta Jens Peter Larsen dán zenetudós) az idős Haydn életének fontos számvetése. A valamennyi művét katalogizálni kívánó szerző a nagy munkához tanítványa és famulusa, Johann Elssler (1769–1843) segítségét vette igénybe, aki a kéziratok, kottakiadványok, korábbi Haydn katalógus-előzmények alapján szerkesztette és két hasábban írta össze a műfajok szerint rendszerezett, kottaincipittel ellátott műjegyzéket. A mindvégig Haydn felügyelete alatt készült, helyenként a komponista saját kezű korrektúráit tartalmazó kézirat címe: „Verzeichnis aller derjenigen Compositionen, deren ich mich beyläufig erinnere von meinem 18ten bis in das 73ste Jahr verfertigt zu haben" (Jegyzéke mindazon szerzeményeknek, amelyeket hozzávetőlegesen emlékezetem szerint tizennyolcadik és hetvenharmadik életévem között készítettem).

Az összeállítás sok száz Haydn-művet sorol fel, számos olyan művet is (kismartoni, eszterházi tűzvészekben elpusztult darabokét), melyeknek létezéséről csak ebből a forrásból tudhat a Haydn-szakirodalom. A teljesség igényét kitűző munkának vannak hiányai: az 1765 előtti alkalmi szerzemények kihagyása, elfelejtése már a 73 éves Haydn emlékezőtehetségének gyengüléséről árulkodik. De a hiányok mellett eddig publikálatlan, a kutatók által figyelemre kevéssé méltatott fejezete is van a kéziratnak: a 68–132. oldalakon sorjázó *Schottische Lieder*, mely Haydn 1791 és 1805 között komponált skót, walesi és ír népdalfeldolgozásainak jegyzékét tartalmazza.

A „HV", vagy az Elssler szerepét hangsúlyozó „Das Elßlersche Haydn-Verzeichnis" néven közismert kézirat megvételével a Haydn-művek autentikusságát bizonyító *fő forrás* került ismét haza az Országos Széchényi Könyvtár Esterházy-gyűjteményébe, a jubileumi Haydn-év máris maradandó nyitányaként. Köszönet mindazoknak, akik a kézirat megvételében segítségünkre voltak.

Szőnyiné Szerző Katalin
szerzo@oszk.hu

KODÁLY A SZÍNPADON

2008 májusában kaptuk a hírt, hogy az Ünnepi Könyvhét egyik legfontosabb könyves eseményén az Osiris Kiadónál megjelent *Kodály a színpadon* című kötet a Szép Magyar Könyv 2007 verseny ismeretterjesztő könyv kategóriájában oklevelet kap, s a kötet borítójáért a műszaki szerkesztő, Kurucz Dóra átveheti a Tamás László Emlékdíjat. A sikernek örülünk és gratulálunk a szerkesztőnek, Kis Domokos Dánielnek és a képszerkesztésben közreműködött Burda Zitának.

A *Kodály a színpadon* évfordulós kiadvány, Kodály Zoltán születésének 125. jubileumát ünnepelte vele a színháztörténet az operai szcenika históriáját fölidézve. A Kodály-színpad két legnépszerűbb műve (a *Háry János* és a *Székely fonó)* mellett két másik, kevés figyelmet kapott bemutató a tárgya ennek a színháztörténeti albumnak, amely párdarabja a szintén az Osiris Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár *Libri de libris-sorozatában* 2006-ban napvilágot látott *Bartók a színpadon* című könyvünknek.

A Színháztörténeti Tár munkatársai a gyűjtemény reprezentatív terv- és fényképanyaga, dokumentumai földolgozásával mutatják be a szakértő, de a szélesebb közönségnek is a XX. század két emblematikus magyar zeneszerzőjének színpadi műveit. Az „emlékalbumok" fölidézik a XX. századi magyar operajátszás és -szcenika legnagyobb alkotóit, a közönség elé tárva kevésbé ismert részleteket is. Segítenek megrajzolni kultúrtörténetünk nem érdektelen korszakainak hiteles képét Bartókra és Kodályra, színpadi műveikre koncentrálva. E metszetek azonban eredetiek és hitelesek, a magyar színház-, a zene- és a művelődéstörténet teljességéhez tartoznak.

A kötetek szép megvalósításáért, a remek minőségű fotóreprodukciókat tartalmazó könyvekért köszönet illeti a velünk már hosszabb ideje együttműködő Osiris Kiadó munkatársait.

Még az is elképzelhető, hogy operaszínpadi kalandozásainkat folytatjuk...

Az ünnepi év programjához kapcsolódóan 2007 novemberétől 2008 szeptemberéig a Kodály-művek díszlet- és jelmezterveiből, színlapjaiból, valamint a különböző bemutatók előadóit megörökítő fényképekből *Háry Jánostól Czinka Pannáig* címmel kamarakiállítást láthattak az érdeklődők a Színháztörténeti Tár olvasótermi folyosójának tárlóiban.

Sirató Ildikó
sirato@oszk.hu

KÉPI DOKUMENTUMOK A NEMZETI KÖNYVTÁR PLAKÁT- ÉS KISNYOMTATVÁNYTÁRÁBAN

- A GRAFIKAI PLAKÁTGYŰJTEMÉNY MÚLTJA ÉS JÖVŐJE -

A képi világ egyre jelentősebb mértékben uralja a mai civilizált ember hétköznapjait: már szinte közhely, hogy vizuális társadalomban élünk. A növekvő információáramlás keltette versenyben a leggyorsabb és leghatékonyabb mód a vizuális kommunikáció. A hosszú évtizedek alatt erre intézményesült nyomtatott és elektronikus sajtó, valamint különösképpen az internet, naponta tömegesen ontja a mozgó- és állóképeket. Magától értetődő, hogy a kommunikáció e csatornái a kultúra területén, annak közvetítésében is működésbe léptek. Hol lehet a helye a múlt képi világának ebben a környezetben? – kérdezhetnénk. Erre a kérdésre keresünk válaszokat egy tár képi dokumentum-állományának bemutatásával, valamint néhány aktualitás ismertetésével. Külön foglalkozunk a tár plakátgyűjteményével, egy olyan dokumentumtípussal, amely a maga korában szintén a vizuális kommunikáció úttörőjének számított. Tette mindezt sokszor művészi színvonalon, az utcákat és köztereket birtokba véve.

Különböző vizuális dokumentumok

Az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtára gyűjtőkörénél fogva közel 150 ezer nyomtatott képi – jórészt alkalmazott grafikával készült – dokumentumot őriz a magyar kultúra és történelem múltjából, a régi Magyarország mindennapi életéből.[1] Az 1711-től gyűjtött metszetekkel, litográfiákkal kezdhetjük a sort, amelyek régebbi példányait még az alapító Széchényi Ferenc adományozta a nemzeti könyvtárnak. A szintén metszetekkel ellátott különleges nyomtatványok, az úgynevezett céhlevelek és mesterlevelek is gyűjteményünk kicsiny, de annál értékesebb részét képezik. A nyomtatott szövegen túl, e dokumentumokon a történelmi Magyarország 18-19. századi városábrázolásait találhatjuk meg.
A tárban őrzött képi dokumentumok közül a mindennapi élet eseményeit megörökítő és kísérő grafikus nyomtatványok nagyfokú változatosságot mutatnak. Ezek közül a legfontosabbak: a naptárak, táncrendek, prospektusok, számolócédulák, valamint kisebb számban halotti címerek. Emellett a tár közel 30 ezer példányból álló exlibris gyűjteménye számos neves alkotó és megrendelő személyes, valamint a korra jellemző képi, grafikai világát örökíti meg. Olyan különlegességek is helyet kaptak gyűjteményünkben, mint Borsos Miklós könyvillusztrációi. Arcképgyűjteményünk pedig a 18. századtól kezdve a legkülönbözőbb történelmi személyek, művészek alkalmazott grafikával készült arcképeit tartalmazza.
Vizuális dokumentum-állományunk egyik legjobban elkülönülő és legjelentősebb részét képviseli a közel 80 ezer példányból álló grafikai plakátgyűjtemény, amely terjedelmét tekintve az ország legjelentősebb ilyen gyűjteménye.
Fontos kiemelnünk, hogy habár a plakátok és a többi grafikus dokumentumok alkotói között számos neves képzőművész található, tárunk alapvetően mégsem a művészi érték szerint gyűjt, hanem könyvtári szempontok alapján. Így minden, a nyomdákból köteles példányként és egyéb módon (vásárlás, ajándékozással és csere útján) beérkezett, gyűjtőkörünkbe tartozó dokumentum befogadásra kerül.
Az előbbiek során felsorolt vizuális dokumentumok közül egy gyűjteményrészre – a velük kapcsolatos aktualitások és jövőbeli tervek miatt – szeretnék külön kitérni.

Grafikai plakátgyűjtemény: katalogizálás, digitalizálás, kiállítás

Először is tekintsük át röviden a *grafikai plakátokból* álló gyűjtemény történetét a kezdetektől napjainkig, – tanulságos lehet. Miután 1885-ben nyomtatásba kerül a Benczúr Gyula által készített első magyar grafikai plakát, a 19. század nyolcvanas éveitől ez a dokumentumtípus is megjelenik a nemzeti könyvtár gyűjtemé-

[1] A **Plakát- és Kisnyomtatványtár** 1935 óta működik a könyvtár önálló gyűjteményeként. A Tár gyűjtőkörébe tartoznak az 1711 után Magyarországon nyomtatott, valamint a külföldön napvilágot látott magyar vonatkozású kisnyomtatványok és grafikus dokumentumok. Kisnyomtatványokon értjük azokat a nyomdaipari technológiával, vagy más sokszorosítási eljárással készült kiadványokat, melyek terjedelme 16, vagy annál kevesebb lap: tehát az egy ívet meg nem haladó nyomtatványokról van szó. A gyűjtemény ma hozzávetőlegesen 3 és fél millió ilyen önálló dokumentumot tartalmaz.

nyében. Jelentősebb számban mégis az 1920–30-as évektől kezdve érkeztek köteles példányként a könyvtárba.

A magyar plakátművészet kibontakozásának – és azon belül különösen a kereskedelmi plakátok kiadásának – gazdasági hátterét, előbb az 1867-es kiegyezést követő ipari fejlődés, majd pedig a két világháború közti gazdasági konszolidáció teremtette meg. A politikai és más céllal készült grafikai plakátok a történelmi és társadalmi események mentén változó intenzitással és mennyiségben készültek. Minden esetre a kisebb-nagyobb történelmi és politikai események kedveztek az ilyen témájú plakátok megjelenésének. A műfaj túlsúlya figyelhető meg az 1950-es évektől kezdve, egyrészt az államosítások miatt, másrészt a politikai hatalom centralizációja következtében. Ennek ellenére a kereskedelmi és alkalmi plakátok műfaja továbbra is fennmaradt.

A grafikai plakátgyűjtemény létrejöttének kezdeti időszaka gyarapodással telt, a rendező-rendszerező munka csak az 1920-as évek közepén kezdődött el. Ekkor emelték ki a színházi és zenei vonatkozású anyagot, továbbá egy első világháborús- és proletárdiktatúra-gyűjteményt hoztak létre. Az egyre szélesebb körű és módszeres gyűjtés pedig ezen években kapott lendületet és figyelmet. A feldolgozó munka az 1930-as évek közepén indult hosszú útjára: elsőként a magyar alkotók szignált plakátjait betűrendezték. Majd az 1942–43-as évek folyamán az addig összegyűlt teljes anyag szelektálásával és évek szerinti csoportosításával sikerült végezni. A plakátok nagyobb volumenű feldolgozására a második világháborút követően került sor.

A plakátok – annotációval és ETO szerinti szakozással ellátott – címleírását az 1950-es években Munkácsi Piroska vezetésével kezdték el. E munka eredményeként jelenhetett meg 1961-ben a tár grafikai plakátjainak első bibliográfiája.[2] A feldolgozó munka során lehetővé vált, hogy sokkal egyszerűbb szisztéma alapján, évenkénti növekvő számrend szerint raktározzák az állományt. A grafikai plakátok raktározása ma is e szerint történik. A plakátok címleírását tartalmazó betűrendes, valamint ETO szerinti cédulakatalógus – elődeink kitartó munkájának köszönhetően – 1885-től egészen 1995-ig tartalmazza a tárban található plakátok szinte teljes leírását. A gyűjtemény későbbi része jelenleg is rendezés és katalogizálás alatt áll.

A feldolgozó munka új fejezetét jelentette az, hogy megjelentek a könyvtári on-line katalógusok és adatbázisok. Az OSZK egyes különgyűjteményi táraiban a munkatársak az ún. AMICUS rendszerben próbálják

Faragó Géza: Salan: Fertőtlenítő háziszer.
Litográfia, 63 x 95 cm.Weiss, Budapest, 1928.
(OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtár, PKG 1928/132)

rögzíteni a beérkező kurrens és a régi dokumentumok adatait. Ez az elvárás már a kurrens anyagot tekintve is teljesíthetetlen egyes tárak számára.

Megdöbbentő adalékul szolgálhat az olvasónak, hogy tárunk teljes gyűjteménye évenként összesen legalább 32 ezer önálló dokumentummal gyarapodik,[3] ez megközelíti a törzsgyűjtemény gyarapodását. Természetesen ennek feldolgozása és AMICUS-leírása lehetetlen feladat néhány ember számára. Hatalmas kihívást jelent a Plakát- és Kisnyomtatványtár vezetése és munkatársai számára, hogy a régebbi anyagrészek leírásai is elérhetővé váljanak a könyvtár online katalógusában. A tár több olyan nem képi, tehát szöveges gyűjteményrésze került már AMICUS-feldolgozásra, mint az 1848/49-es és az 1956-os különgyűjtemény. Folyamatosan gyarapodik az online katalógusban elérhető, 1850-től megjelent pár lapos kisnyomtatványok száma. A megfeszített munka ellenére, a teljes állomány alig egy százaléka (cca. 15 ezer tétel) került feldolgozásra az elmúlt másfél év alatt. Hogyan kapcsolódik ehhez a tár

[2] Lásd: Az Országos Széchényi Könyvtár Grafikai Plakátjai 1914-ig (szerk.: Munkácsi Piroska). Budapest, OSZK, 1961.
[3] A 2007-es év gyarapodásának pontos száma: 32. 290 darab

képi dokumentumainak ügye? Úgy, hogy a feldolgozás tekintetében fontossági sorrend felállítása vált szükségessé. A grafikai plakátgyűjtemény (kb. 80 ezer példány), mind a tár, mind az OSZK egyik legjelentősebb képi dokumentumállománya. Az sem elhanyagolható szempont, hogy az ország legteljesebb grafikai plakátgyűjteményéről van szó. Látványossága, művészettörténeti és kultúrtörténeti jelentősége miatt a grafikai plakát az egyik legkutatottabb, és legtöbbet szolgáltatott dokumentum tárunkban. Az előbb elmondott szempontok miatt is döntött úgy a tár jelenlegi vezetése, hogy jelentős hangsúlyt fektet a következő években e gyűjteményrészre.

Intézményünk nyertes pályázatának keretében ('Digitális Képkönyvtár'), tárunk lehetőséget kapott arra, hogy a 2008-as év utolsó negyedében, 3040 darab régi magyar grafikai plakát adatai – külső munkaerő bevonásával – (retrokonverzióval) rögzítésre kerüljenek online katalógusunkban. Ezáltal honlapunkon keresztül mindenki számára elérhetővé és kereshetővé válik az Országos Széchényi Könyvtár magyar grafikai plakátállományának 1885–1926-ig terjedő része. E pályázathoz kapcsolódóan, de intézményi állományvédelmi keretből, az említett kb. háromezres gyűjtemény példányairól digitális másolatot készítünk. A lépést az is szükségessé tette, hogy a kutatók, a múzeumok és az érdeklődők által gyakran keresett, sokszor egypéldányos, régi plakátok fizikai állapota sürgős védelemre szorul. Az állományvédelem ilyen módja mind a felhasználó, mind a könyvtáros számára előnyökkel jár. A plakátokról készült, olvasók által használt régi diafelvételek kifakultak és elvesztették eredeti színüket. A digitális képek intézményen belüli szolgáltatása minőségbeli előrelépést jelent az elavult diaképekhez képest. Továbbá elejét vehetjük a nagyon sérülékeny eredeti dokumentumok raktárból való kiszolgálásának is, amely eddig a rossz felvételek miatt sokszor szükséges volt. Gyakran kap megrendelést intézményünk, hogy készítsünk grafikai plakátokról másolatot. A digitalizálásnak köszönhetően a másolatok, az eredeti példányok elmozdítása nélkül, bármikor és könnyen szolgáltathatókká válnak majd.

A közeljövőben reményeink szerint az is megvalósul, hogy az említett plakátok kisfelbontású digitális képeit az online katalógusban szereplő tételekhez hozzárendeljük, még egyszerűbbé és hatékonyabbá téve ezzel a felhasználó számára a keresést.

Grafikai plakátjainkat rendszeresen kölcsönözzük az ország jelentős múzeumai, közgyűjteményei számára (pl. Magyar Nemzeti Galéria, Budapesti Történeti Múzeum, Néprajzi Múzeum stb.). A széleskörű érdeklődés jele, hogy nemzetközi szinten is számolnak a magyar plakátművészet gyűjteményünkben található remekeivel. A spanyolországi Museu Valencià de la Illustració i de la Modernitat (MuVIM) 2009. szeptember 24.-től november 29.-éig kiállítást rendez Valenciában a magyar modernista plakátművészetről. Ennek keretében bemutatásra kerül 103 darab eredeti grafikai plakát az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtárának gyűjteményéből. Több olyan méltán híres magyar festő és grafikus műve kerül a spanyolországi publikum elé, mint Pólya Tibor, Berény Róbert, Kassák Lajos, Bortnyik Sándor, Irsai István, Konecsni György, vagy Macskássy Gyula.

Macskássy Gyula: Tungsram rádió.
Litográfia, 125 x 95 cm.Athenaeum Budapest, 1942
(OSZK Plakát- és Kisnyomatványtár, PKG 1942/181)

A kiállításhoz kapcsolódóan megjelenik egy spanyol – angol – magyar, háromnyelvű kiállítási katalógus, amely a teljes kiállítási anyag fotóin kívül, bevezető és kísérő tanulmányokat, korabeli kritikákat is tartalmazni fog. A kiadvány a későbbiekben forgalomba fog kerülni Magyarországon is. A kiállítás spanyol fél részéről felkért magyar szakértői, Dr. Bakos Katalin művészettörténész és Dr. Scholz László tanszékvezető egyetemi tanár, akiktől a kiállítás rendezésének eredeti ötlete származik. Az ő segítségüknek és közreműködésüknek, valamint a szerencsés tárgyalásoknak köszönhetően, a kiállítás kedvező feltételeket teremt arra, hogy intézményünk plakátgyűjteménye nemzetközi szinten is bemutatkozzon. A valenciai kiállítás mérete, várható színvonala, annak szakmai háttere is arra ösztönöz minket, hogy azt a magyar közönség előtt is bemutassuk. Ennek

megrendezésére a 2010-es év folyamán kerül sor, amely a kiállítási katalógus bemutatójára is jó lehetőséget adhat. A magyarországi kiállítás előreláthatóan a következő címet kapja: *Modern magyar plakátművészet 1925-1942*. Mindenesetre addig is a spanyol kiállítással egy időben az OSZK honlapjáról megtekinthető virtuális kiállítással kívánjuk a magyar látogatók érdeklődését felkelteni.

Befejezésképpen elmondhatjuk, hogy grafikai plakátgyűjtemény értékes, ámbár kicsiny részének sorsa az említett katalogizáló, digitalizáló munkálatoknak köszönhetően reményeink szerint hosszútávon rendeződik. A további több tízezer grafikai plakáttal kapcsolatosan hasonló hosszú távú terveink vannak. Ennek megvalósításával egyik nagyon fontos részgyűjteményünk ügye rendeződne. A népszerűsítésre pedig a jövőben internetes virtuális kiállítások, továbbá nagyszabású belföldi, vagy akár külföldi kiállítások, és magas színvonalú kiadványok útján nyílik lehetőség. A múlt képi világának, a több mint 125 éves magyar plakátművészet legnagyobb országos gyűjteményének, s a további gyűjteményrészeknek a jövője részben a mi kezünkben van. A felelősség abban rejlik, hogy felismerjük a kínálkozó lehetőségeket és nem riadunk vissza a kommunikáció legújabb csatornáitól. Sőt, ennél többre van szükség: a döntéshozók jóakaratának elnyerése mellett, a vizuális kommunikáció mai eszközeivel – gondolva itt főként az internetre – meg kell győznünk a széles publikumot a múlt képi világának létjogosultságáról.

Tamási Balázs
btamasi@oszk.hu

Felhasznált irodalom:

- Bakos Katalin: 10 X 10 év az utcán. A Magyar Plakátművészet története 1890-1990. Corvina Kiadó, Budapest, 2007.
- Biacsiné Szegvári Ágnes Éva: Az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Aprónyomtatványtárának múltja és jelene (Diplomadolgozat: Pécsi Tudományegyetem, 2000).
- Ferenczyné Wendelin Lídia: 'Az Országos Széchényi Könyvtár ún. világháborús és proletárdiktatúra-gyűjteménye', In: OSZK Évkönyv, 1967. 263-276. o.
- A Nemzeti Könyvtár Kisnyomtatványtára, (szerk.: Cseh Mária), OSZK - Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

MESÉK MÁTYÁS KIRÁLYRÓL
ORSZÁGOS MESEMONDÓVERSENY ÉS MULTIMÉDIÁS HONLAP A RENESZÁNSZ ÉV TISZTELETÉRE

A HAGYOMÁNY TOVÁBBÉLÉSE ÉS A VIRTUÁLIS TÉR

A nemzeti könyvtár – többszörösen is kihasználva a virtuális világ adta lehetőségeket, egyben összekapcsolva azokat az ünnepi rendezvények klasszikus elemeivel és a hagyományteremtés szándékával – együttműködő partnereivel közösen ismét országos felhívással fordult a közoktatás minden szereplőjéhez. Online pályázati felhívás és a nevezések adatbázisa, multimédiás honlap és műsoros bemutató, sajtófogadás és koszorúzás, az ünnepi hangulat kellékei és kommunikációs stratégia – hívószavak egy több hónapon át tartó munka és egy egésznapos rendezvény kapcsán.

MESEMONDÓVERSENY

Az Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban OSZK) és az Egyszervolt a Magyar Gyermekkultúráért Alapítvány (a továbbiakban Egyszervolt) 2008 áprilisában háromfordulós (iskolai, területi és országos döntők) mesemondóversenyt hirdetett MESÉK MÁTYÁS KIRÁLYRÓL címmel a magyarországi és a határon túli magyar általános iskolák 4–8. évfolyamai és a középiskolák diákjai számára.[1] 2008. szeptember 8. és 19. között hét területi döntőre került sor – Budapesten, Debrecenben, Egerben, Kaposvárott, Kecskeméten, Szentendrén és Tapolcán,[2] – amelyekben mintegy 360 diák mesemondása hangzott el. A területi döntőkből 25 fő jutott az országos döntőbe.

A mesemondóverseny döntője 2008. szeptember 30-án, a magyar népmese napján, Benedek Elek születésnapján került megrendezésre Budapesten, az OSZK dísztermében. A döntőben az ötfős zsűri két kategóriában hirdetett győzteseket.[3] A két első helyezett *Várnai Zsuzsanna* textilműves „Az én mesém” című képét, illetve *Józsa Judit* kerámiaszobrász „Jankó” című alkotását kapta a két művész felajánlásaképpen.

Az öröm pillanata — Helyey László zsűrielnök és a vak mesemondó; Szabó András I. helyezett (fotó: Karasz Lajos)

Díjkiosztás — előtérben Józsa Judit kerámiaszobrász és Várnai Zsuzsanna textilműves (fotó: Karasz Lajos)

[1] Az országos mesemondóverseny megszervezésében nagy segítségünkre voltak az internetes gyermekoldal (www.egyszervolt.hu) munkatársai és Péterfi Rita, az Országos Széchényi Könyvtár Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának olvasásszociológusa.

[2] Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium – Budapest; Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Információs Központ Gyermekrészlege – Debrecen; Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár – Eger; Megyei és Városi Könyvtár – Kaposvár; Katona József Megyei Könyvtár – Kecskemét; Pest Megyei Könyvtár – Szentendre; Wass Albert Városi Könyvtár és Múzeum – Tapolca.

[3] A zsűri tarjai voltak Boldizsár Ildikó mesekutató; Fenyő D. György középiskolai tanár, a Magyartanárok Egyesületének alelnöke; Gabnai Katalin drámapedagógus; Helyey László színművész és Nagy Attila olvasásszociológus. A fiatalabbak között Szabó András (Szil), a gimnáziumi korosztályban pedig a miskolci Lengyel Viktória lett az első helyezett.

A multimédiás honlap és sajtótájékoztató

A mesemondóverseny döntője napján mutattuk be a MESÉK MÁTYÁS KIRÁLYRÓL című új, adatbázis hátterű multimédiás honlapot is (http://matyasmesek.oszk.hu/). A digitális gyűjtemény arculatának ihlető motívumai a nemzeti könyvtárban őrzött korvinák iniciáléi, díszítései, amelyeket *Jankovics Marcell* egyik meseillusztrációja szimbolikusan is összekapcsol a Hunyadi Mátyás alakja körül ki-

A Mesék Mátyás királyról című honlap nyitó oldala

alakult mese- és mondahagyománnyal. A honlap Flash-animációval indul. A nemcsak gyerekeknek készült szolgáltatás bevezetőjét *Boldizsár Ildikó* mesekutató írta. A honlap szövegkorpuszában majd kétszáz mese – *Kriza Ildikó* és *Kóka Rozália* gyűjtései –, valamint *Galeotto Marzio* Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyvének történetei is elolvashatók. A Magyar Katolikus Rádióval való együttműködésben a Kriza Ildikó-gyűjtemény 109 szövegének hangfelvétele is elkészült, amelyek a hangzó mesék menüpont alatt hallgathatók meg.[4] A meséket *Helyey László* színművész olvasta fel. A honlapot oktatási segédanyagnak is szántuk, ezért válogatott szépirodalmi bibliográfia és történelmi tanulmány is készült az oldalakhoz. Előbbi *Terjéki Ildikó* középiskolai magyartanár és *Mann Jolán* (Elektronikus Dokumentum Központ) munkája, utóbbit pedig *Gelniczky György* középiskolai tanár írta.

A Galériákban a Hunyadi Mátyással kapcsolatos miniatúrákból és metszetekből tettünk közzé összeállítást, melyet *Tóvízi Ágnes* művészettörténész, az OSZK Régi Nyomtatványok Tárának munkatársa válogatott, valamint külön is felvonultattuk a *Jankovics Marcell* által *Kriza Ildikó* kötetéhez készült tizennyolc illusztrációt.[5]

A honlap programozását az Egyszervolt munkatársai végezték el. A szolgáltatás és a mesemondó verseny arculatának tervezője és grafikusa *Török Máté,* az OSZK Elektronikus Dokumentum Központjának munkatársa volt.

A sajtótájékoztatón *Monok István* főigazgató köszöntő szavai és *Bánkeszi Katalin* címzetes igazgató rövid tájékoztatója után *Jankovics Marcell* felvezető mondatait követően mutattuk be a honlapot, melyet *Berecz András* mesemondása követett. Ezután *Sediánszky János* alpolgármester vezetésével lesétáltunk az I. kerületi Fátyol parkba, ahol *Dippold Péter* általános főigazgatóhelyettes és Sediánszky alpolgármester szavai után megkoszorúztuk *Benedek Elek* apó kútját.

Sudár Annamária
sudara@oszk.hu

[4] A mesemondóverseny döntőseinek mesemondása e sorok írásakor kerül föl a honlapra.

[5] E sorok írásakor szerkesztjük a harmadik galériát, melyben az ünnepi napon készült fotókból teszünk közzé válogatást.

BIBLIAKIÁLLÍTÁS A REGULY ANTAL MŰEMLÉKKÖNYVTÁRBAN

A *Biblia éve 2008* programsorozat nagyszerű lehetőséget kínált arra, hogy Zircen a ciszterci rend és az Országos Széchényi Könyvtár Reguly Antal Műemlékkönyvtára összefogásában új kiállítással lépjenek a nagyérdemű elé.

A műemlékkönyvtár számos érdekes és ritka bibliát őriz. A 2008 szeptember 13.-tól az év végéig megtekinthető kiállítás törzsanyagát ezekből alakítottuk ki, törekedve arra, hogy a 15. századtól kezdve minden korszak képviselve legyen. Az első részt négy latin nyelvű biblia képezi, köztük a könyvtár legrégebbi, 1477–ben Nürnbergben kiadott bibliája. Az Anton Koberger műhelyében készült könyv Heinrichauból került Zircre, s kézzel festett kezdőbetűi mellett egy magyar nyelvű kéziratos verset is tartalmaz. Szerzője egy magyar ciszterci szerzetes volt, aki a 18–19. század fordulóján élhetett, s műve a Heinrichauból Zircre érkezett német szerzetesek és magyar rendtársaik közti ellentétek jellemző bizonyítéka. Ebben a blokkban látható a Vulgata kritikai kiadásának egyik kötete (Biblia *Sacra. Juxta latinam Vulgatam versionem*…), amely 1926 és 1995 között jelent meg 18 kötetben. Az újrafordítási munkát az itáliai Szent Jeromos apátság bencés szerzetesei végezték el, lábjegyzeteiben a fordításra vonatkozó, adatokban gazdag magyarázatok vannak.

Díszes kezdőbetű műemlékkönyvtár legrégebbi bibliájából. (Biblia. Nürnberg, 1477, Anton Koberger)

Az első kettő teljesen magyar nyelvű bibliafordítás is szerepel a kiállításban, bár igaz, hogy a Vizsolyi Bibliának csak az 1990-ben kiadott reprint változatát tudjuk bemutatni. Katolikus gyűjtemény lévén, a Káldi-féle bibliának több első kiadású példánya is megvan a könyvtárban.

Igazi érdekességnek számítanak a poliglott kiadások, melyek közül a párizsi és a londoni szerepel állományunkban. Az utóbbi megjelentetése Brian Walton nevéhez fűződik, akinek szervezésében 1655 és 1657 között adták ki 6 kötetben. A kiadás magas költségeihez a pénzügyi fedezetet – Angliában először – előfizetők toborzásával oldották meg, Oliver Cromwell pedig a papír vámjának elengedésével járult hozzá. (Biblia *Sacra polyglotta*… Edidit Brianus Waltonius... London, Thomas Roycroft, 1655–1657.)

A kiállítás talán legszebb darabja az a cseh nyelvű biblia, amelyet több mint száz kézzel kifestett fametszet díszít (*Biblij czeská, to gest, wssecka Swata Pijsma, obogijho, Starého y Nowého zakona.* Praha, 1570, Jirí Melantrich Rozdalovský z Aventýna.). A műnek a ciszterciekhez is van kötődése, mert fordítását a welehradi ciszterci szerzetesek végezték el.

Nemcsak a Bibliára fókuszáltunk a kiállítás megrendezése során, hiszen a Szentírás a művészetek számára is kimeríthetetlen forrás. Így a Zeneműtár anyagából bibliai témájú dokumentumokat kaptunk kölcsön, köztük Liszt Ferenc *Krisztus-oratóriuma* kottáját, amelynek érdekessége a zeneszerző saját kezű ajánlása Hans Richter karmesternek. Az irodalmi anyag egy részét pedig a Tájékoztatási Igazgatóság biztosította a törzsállományból, így kerülhetett kiállításra Babits Mihály *Jónás könyvének* első kiadása.

A műemlékkönyvtár folyosóját bibliai térképek díszítik, köszönhetően Plihál Katalin (OSZK Térképtár) ötletének és segítségének. Külön örömünkre a zirci programhoz csatlakozott a Bakonyi Természettudományi Múzeum is, amely a Biblia és a természet címmel a Szentírásban előforduló ásványokból, állatokból és növényekből kínál egy kis összeállítást az érdeklődők számára.

A kiállítás megnyitója 2008. szeptember 13-án volt, a megjelent vendégeket Boka László tudományos igazgató köszöntötte, a Biblia Éve 2008 programsorozatról Hecker Walter, a Magyar Bibliatanács Alapítvány kurátora beszélt, míg a kiállítást Bérczy Bernát fiatal ciszterci szerzetes nyitotta meg.

Németh Gábor
gnemeth@oszk.hu

AZ OSZK DIGITÁLIS KÖNYVTÁRA (OSZKDK)

Manapság a szerzők döntő többsége szövegszerkesztővel dolgozik, elektronikus úton szerkeszti szellemi termékeit, s csak a digitális változat létrejöttét követően jelenik meg papír alapon a dokumentum, majd kerül be az OSZK-ba kötelespéldányként. Mivel a digitális tárolás úgy technikai, mind környezetvédelmi szempontból számos előnyt rejt magában, jogosan vetődik fel az igény az olvasók és a kiadók részéről is, egy olyan rendszer iránt, amely képes elektronikus úton fogadni, feldolgozni és szolgáltatni a kötelespéldányokat.
Az OSZKDK – továbbiakban DK – tehát tulajdonképpen hagyományos nemzeti könyvtári feladatok kiterjesztéseként is felfogható a virtuális térben. Ugyanakkor jóval több annál, hiszen a felhasználó a kiszemelt olvasnivalót akár egy kattintással, rögtön elkezdheti olvasni, vagyis a DK a hagyományos könyvtárak határait áttörve egy időben akár több ezer olvasónak nyújthat gyors, pontos, személyre szabott szolgáltatásokat – tolongás, utazás és várakozás nélkül. Másrészről a kiadók számára is könnyebbség, hogy a szállítási procedúráktól, illetve postaköltségektől megszabadulva virtuális módon tehetnek eleget kötelespéldány beszolgáltatási kötelezettségüknek. A beszolgáltatási rendszer nyilvános, arra bárki bejelentkezhet. A kötelespéldány-szolgáltatásról szóló jogszabály s az OSZK gyűjtőköre alapján meghatározott kiadók, a megfelelő adatokkal elvégzett regisztráció után szolgáltathatják be online módon kiadványaikat. A beérkezett dokumentum a feldolgozás után a könyvtár kereső és böngésző funkcióival kiegészülve készen áll arra, hogy az olvasók is megismerhessék.

A DK magyar és angol nyelvű főoldala (http://oszkdk.oszk.hu) egyaránt az olvasóközpontúságot, a felhasználóbarát megjelenést, vagyis az egyszerűséget szem előtt tartva készült. Megpróbáljuk a legkevesebb információval terhelni az olvasót, hogy a lényegre irányíthassuk figyelmét: az elektronikus dokumentumokra. Az oldal betöltésekor a **Keresés** funkció az aktív, hiszen a használók többsége ennek segítségével fedezi fel a digitális könyvtár állományát. Dokumentum típusok szerint könyvekre, vagy képekre keresve szűkíthető a találati lista, ám speciálisabb keresésekhez a részletes keresési űrlap is rendelkezésünkre áll. Azok számára, akik még nem tudják, mit keressenek, vagy csak ismerkednének az DK-val, a **Böngészés** vagy a **Sikerlista** hivatkozások kínálnak virtuális teret.

A XXI. század internetes szolgáltatás-fejlesztési tendenciáit követve, a digitális könyvtárat számos web 2.0-ás szolgáltatással is felvérteztük.
OpenSearch – A DK oldalain böngészve lehetőség van arra, hogy az oldal keresőjét felvegyük webböngészőnk keresőszolgáltatásai közé. Manapság a legtöbb böngészőn két címsor látható. Az egyikbe a már ismert webcímet írjuk be, a másikba pedig valamit, aminek nyomán szeretnénk elindulni a világhálón. Ha tehát a DK keresőjét állítjuk be, egyszerűen és bármikor kereshetünk a digitális gyűjteményben.
RSS – Az újdonságok és a népszerű dokumentumok gyors nyomonkövetését segítik a főoldalról és a sikerlista oldalakról egyaránt elérhető RSS csatornák.
Permalink – Ha későbbi hivatkozás céljából másolni szeretnénk az éppen megnyitott dokumentum adatlapját, akkor a permalinket kell használnunk. Ez az állandó cím biztosítja, hogy egy adott dokumentum az DK változásaitól függetlenül, mindig elérhető legyen.
Bookmark – A kedvencek hozzáadása ma már kevés. A növekvő igények kielégítésére lehetőség van az aktuális dokumentumot más oldalak, pl. ismeretségi hálózatok, társadalmi hálózatot építő honlapok, címkéző rendszerek (FaceBook, MySpace, Google, Del.icio.us stb.), szolgáltatásaira felvenni vagy megosztani.
Zotero – A Firefox alá telepíthető program lehetőséget ad arra, hogy bibliográfiákat, irodalomjegyzékeket állítsunk össze a digitális könyvtár dokumentumaihoz kapcsolódó metaadatok felhasználásával.

A DK-ban való *keresések* eredményeként megjelenő listákban eltérő típusú és hozzáférési szintű dokumentumokat találunk:
A földgömb ikon azt jelzi, hogy az adott tételhez korlátozás nélkül, szabadon bárki bárhonnan hozzáférhet.
A hálózatba kötött számítógépeket jelképező ikon olyan dokumentumokat jelöl, melyeket a szerzői jogi kötöttségek és a másolásvédelem miatt, csak a könyvtárak és egyéb kulturális intézmények közötti belső dedikált hálózaton lehet szolgáltatni. Ezen intézményekben megtalálhatók az ún. *OSZK pontok,* vagyis azok a számítógépes munkaállomások, melyek a dokumentumok megfelelő szintű védelmével biztosítják számunkra a hozzáférést.
Az *eBooks On Demand* szolgáltatás – eod feliratú ikon – lényege, hogy az olvasó bármely, korábban nyomtatott

formában megjelent és a szerzői jogvédelem alá nem eső könyvből rendelhet digitalizált változatot, melyet az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai néhány napon belül küldenek el neki.

A *böngészés,* mint már utaltunk rá, azoknak ajánlott akik a könyvtár állományával ismerkednek, válogatva az elé-jük kerülő dokumentumokból. A főoldalon a **Böngészés** hivatkozásra kattintva a szövegmező háttérszíne sárgára vált, ezzel is segítve a könnyebb tájékozódást. Az itt beírt kulcsszavak segítségével elérhetjük, hogy az adott területen körülnézhessünk - ez olyan, mintha egy könyvtár polcai között sétálgatva böngésznénk olvasnivaló után. A böngészés eredményeként csoportokat kapunk, melyek több dokumentumot is tartalmazhatnak. A dokumentumok száma minden esetben megjelenik a csoport ikonja – sárga színű mappák – mellett.

A sikerlista a leggyakrabban megnézett dokumentumokat tartalmazza egy-egy 10-es listába foglalva.

A kívánt könyv kiválasztása után annak rövid, vagy részletes leírása következik címkés, vagy katalógus-cédula nézetben. Ezen az oldalon választhatja ki azt is az olvasó, hogy milyen formátumban szeretné olvasni az adott dokumentumot. A rendelkezésre álló formátumokat kis ikonok jelzik:

Jelenleg a digitális könyvtár főként könyveket fogad, állománya mintegy 1000 dokumentum. Ám a közeljövő bővítési/fejlesztési munkáinak eredményeként a gyűjteményből idővel elérhetők lesznek az OSZK tulajdonában lévő képek – térképek, fényképek és más vizuális dokumentumok –, illetve periodika és hangzó anyagok digitális változatai is.
Reményeink szerint az OSZKDK egy széleskörűen elérhető, jól használható digitális könyvtárként jelenik meg, hasznos párjaként az OSZK fizikai tereiben elérhető szolgáltatásoknak. Erre szükség is van, hiszen az OSZK dokumentumokra épülő könyvtári eszméje mellett a digitális szolgáltatásokra is orientált könyvtári tevékenység sikerét éppen az ilyen és ehhez hasonló innovatív informatikai fejlesztések alapozhatják meg.

Bíró Szabolcs
biro.szabolcs@oszk.hu

TYPOGRAPHIA HONLAP

A Országos Széchényi Könyvtár 2008-ban indította útjára azt a szolgáltatását, amely egyszerre segíti a könyvtárosi gyarapító és feldolgozó munkát, valamint „vezérfonalul" szolgálhat a hazai nyomdák, könyvkiadók és könyvkereskedők működésének megismeréséhez.

A honlap létrehozói a tudományos kutatóhelyként számon tartott Országos Széchényi Könyvtárban folyó könyvtörténeti kutatások legfrissebb eredményeiről kívánják tájékoztatni a szakmai közvéleményt és a széles közönséget. A **Typographia honlap** tartalmazza egyrészt a Kárpát-medence egészét magában foglaló nyomda-adatbázist, a **Clavis Typographorum Regionis Carpathicae**-t az 1473–1948 közötti időtartamban. Másrészt az ebben az adatbázisban regisztrált, első száz év működő nyomdáinak adatait szöveges és képes formában is megjelenítik a **Kézisajtó kora** címmel. Reményeik szerint ez az internet jóvoltából könnyen hozzáférhető nyomda-adatbázis, valamint a gazdagon illusztrált magyar nyomda- és nyomdászattörténeti honlap tájékoztatást ad a témáról minden hazai és külföldi könyvtárnak, és az ilyen irányú kutatással foglalkozó szakembereknek, érdeklődőknek.

CLAVIS TYPOGRAPHORUM REGIONIS CARPATHICAE 1473–1948 Nyomda-adatbázis

Az Országos Széchényi Könyvtár nyomda-adatbázisa (**Clavis Typographorum Regionis Carpathicae**) a történelmi Magyarország területén a hazai nyomdászat kezdetétől, 1473-tól az 1940-es évek végén bekövetkezett

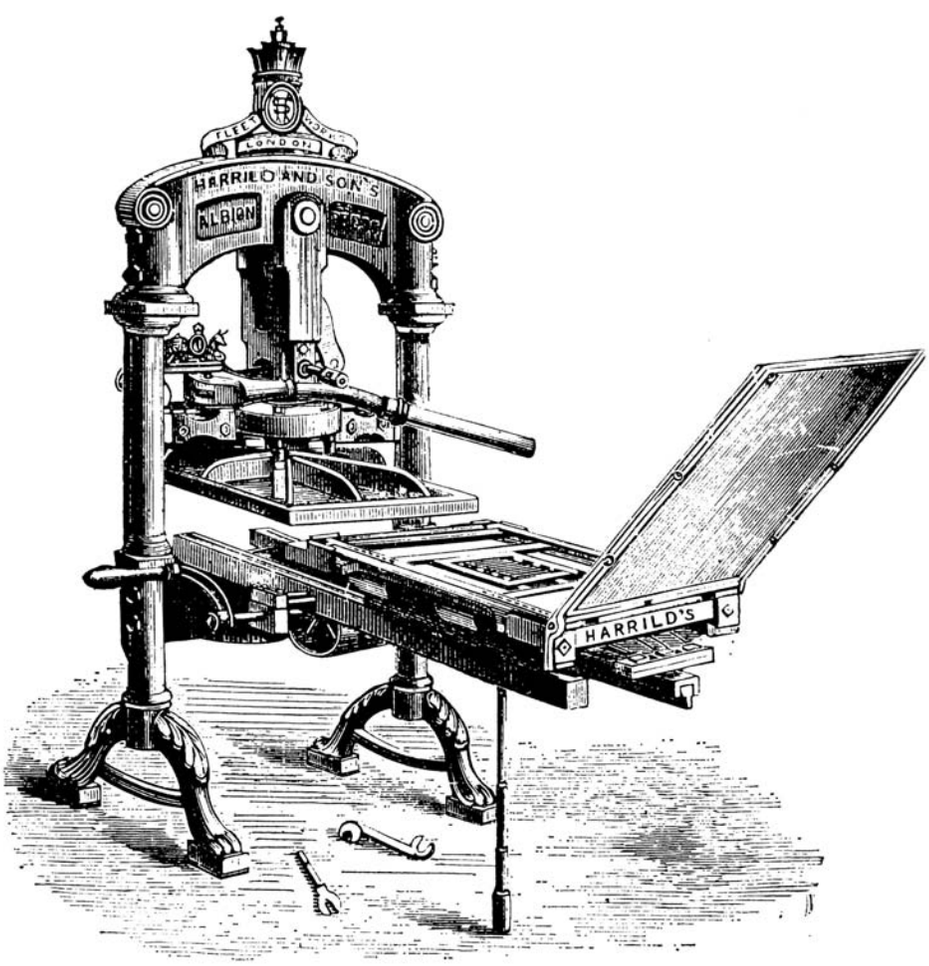

államosításig, 1948-ig működő valamennyi nyomda adatát tartalmazza. A hiányos impresszumú kiadványok esetében hozzájárul – a hiányzó adatok kiegészítésén túl – annak eldöntéséhez, hogy az adott dokumentum beletartozik-e a magyar retrospektív nemzeti bibliográfia gyűjtőkörébe. A nemzeti könyvtári alapfeladatok ellátását segítő nyomda-adatbázis ezenkívül a hazai nyomdák, könyvkiadók és könyvkereskedők működésének tudományos megismerését is szolgálja. Gazdagítja a nyomdászat-, művelődés-, gazdaságtörténeti és történeti ismereteket.

Az adatbázisban található nyomdákra és azokat működtető személyekre és testületekre vonatkozó adatok az Országos Széchényi Könyvtár kötelespéldány naplóiból, könyvészeti szakkönyvekből és folyóiratokból valók. Az adatok kritikai értékelése nem lehetett feladatunk. Tudományos elemzésük levéltári és egyéb forrásfeltárás alapján a kutatókra vár. Azonban a több mint 460 évet átfogó és több mint 5500 nyomdát tartalmazó adatbázis jelen állapotában addig is hasznos segédlete lehet a kutatómunkának.

A KÉZISAJTÓ KORA
Kárpát-medence nyomda és nyomdászattörténeti honlapja

Az Országos Széchényi Könyvtár nyomda- és nyomdászattörténeti honlapja a témát kutató szakembereknek és az érdeklődőknek a magyarországi nyomdászat már teljesen föltárt, korai századait kívánja a legújabb ismeretek kiegészítésével illusztrálva bemutatni. Első lépésként a kezdetektől a 16. század utolsó harmadáig azaz, a magyarországi nyomdászat első 100 évéig terjed. Az egy-egy helység nyomdászatát, illetve egy-egy nyomda történetét szakaszosan szemlélteti. A nyomdák történetéhez és tevékenységének rövid ismertetéséhez kapcsolódnak az adott tipográfia fölszerelését: díszeket, iniciálésorozatokat, nyomdai cifrákat és a legjellegzetesebb betűtípusokat szemléltető illusztrációk. A honlapon szerepel a legfrissebb szakirodalom is.

Bánfi Szilvia
banfi@oszk.hu

SZINNYEI JÓZSEF- ÉS SZÉCHÉNYI FERENC-DÍJBAN RÉSZESÜLTEK KOLLÉGÁINK

2008. augusztus 20-án három kollégánk részesült Szinnyei József-, illetve Széchényi Ferenc-díjban. A Szinnyei József-díj azoknak a könyvtárosoknak adományozható, akik hosszabb időn át kiemelkedő teljesítményt nyújtottak, és tevékenységükkel, kezdeményezéseikkel szakterületek fejlődését segítik elő. A Széchényi Ferenc-díjjal a közgyűjteményi szakterületen dolgozó azon szakemberek magas színvonalú elméleti vagy gyakorlati tevékenysége ismerhető el, akik új módszerek kidolgozásával és azok alkalmazásával szolgálták szakmájukat.

Dr. Wojtilla Gyuláné Dr. Salgó Ágnes, a Régi Nyomtatványok Tára nyugalmazott vezetője tudományos tevékenysége elismeréseként részesült Szinnyei József-díjban. Az Országos Széchényi Könyvtárban teljes és gazdag életpályát futott be, a nemzeti könyvtár szellemiségének határozott és erős képviselője lett. Munkásságában a könyvek iránti szeretet, a szolgálatkészség és a klasszika-filológia iránti érdeklődés ötvöződik. Hivatástudatának középpontjában a nemzeti kincsek védelme, az olvasók tájékoztatása, a bibliofilek és bibliográfusok (pl. Apponyi Sándor) példájának követése és hagyományaik továbbadása állt. Ma is kiemelt figyelmet fordít a klasszikus görög és római irodalom XV–XVI. századi továbbélésének kutatására.

Pojjákné Dr. Vásárhelyi Judit Magyarországon és külföldön is nagyra becsült retrospektív bibliográfiai kutatásait ismerte el Széchényi Ferenc-díjjal a könyvtár. A díjazott 1974 óta dolgozik az Országos Széchényi Könyvtárban, 1989 óta vezeti a Régi Magyarországi Nyomtatványok Bibliográfiai Szerkesztőségét (ma XV–XVIII. századi Könyvtörténeti Osztály). Szerkesztésében jelent meg a *Régi magyarországi szerzők* I. *A kezdetektől 1700-ig* című kézikönyv (2007). A több mint hatezer *hungarus* szerző legfontosabb életrajzi és működési adatait tartalmazó és a nemzetközi tudományosság számára is nélkülözhetetlen mű a Wix Györgyné László Borbála (1926–2002) és munkatársai által megkezdett anyaggyűjtés (és nyomtatásra előkészített kézirat) folytatása és befejezése. Vásárhelyi Judit – Szenci Molnár Albert életműve kutatásával – irodalomtörténészként is kiemelkedő teljesítményt mutatott fel, amiért 2005-ben a Magyar Tudományos Akadémia doktora címet szerezte meg.

Kégli Ferenc a XIX–XX. századi Könyvtörténeti Osztály nyugalmazott vezetőjeként könyv-, könyvtár- és bibliográfia-történeti munkásságáért és a retrospektív nemzeti bibliográfia fejlesztéséért részesült Szinnyei József-díjban. Kégli Ferenc 1988 óta dolgozott az Országos Széchényi Könyvtár Retrospektív Bibliográfiai Osztályán (ma XIX–XX. századi Könyvtörténeti Osztály), 1998 óta annak vezetője volt, feladata a hiányok felkutatása és a magyar retrospektív bibliográfia teljesebbé tétele volt. Közreműködött a *Magyar Könyvészet* 1921–1944 közötti retrospektív nemzeti bibliográfia 1988 után megjelent köteteinek elkészítésében. Kutatási eredményeit számos tanulmányban publikálta. Ma is tevékeny szerepet játszik a könyvtár *Nemzeti Téka* sorozatának szerkesztésében. A regionális és lokális életrajzgyűjtemények bibliográfiáját 2005-ben megjelent könyvében szervezte kötetbe. Kégli Ferenc precíz munkatárs, a szó klasszikus értelmében vett bibliográfus.

Széchényi Ferenc díj

Szinnyei József díj

MERCURIUS 2008

Országos Széchényi Könyvtár

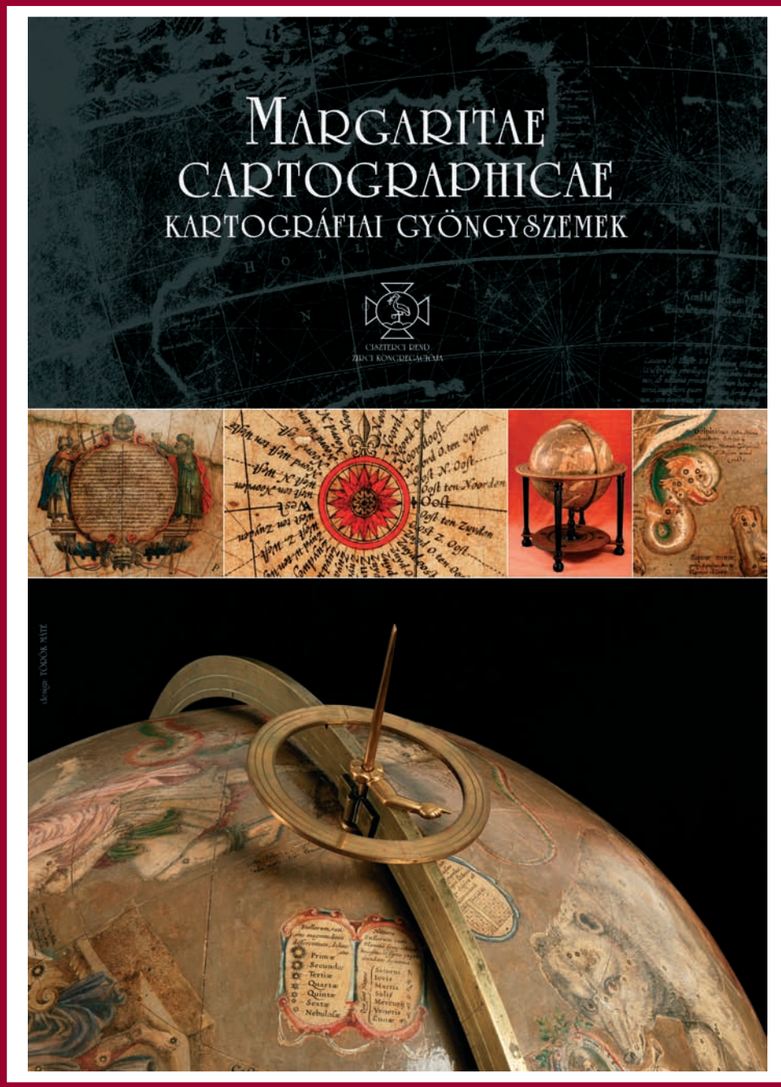

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

ADY ENDRE
KI L'ATOTT
ENGEM?
NYUGAT J'RODALMJ' E'S NYOMDAI
RE'SZVE'NYTA'RSASA'G KIADA'SA.

mulctram